

DNE 23.10.1943

Žirovski občasnik

Časopis Literarne sekcije DPD Svoboda
za kulturna in družbena vprašanja
na Žirovskem

1980
1981

1

Žirovski občasnik

Št. 1(1980)

Izdaja ga:

Literarna sekcija
DPD Svoboda Žiri

Uredili so ga:

Gl. in odg. urednik
Miha Naglič
Tone Eniko
Franc Temelj
Anuška Kavčič
Tomaž Kržišnik
Helena Zorjan

Tehnična urednica

Likovna urednika

Naklada

Cena

300 izvodov

15 dinarjev

Izdajo so finančno
in materialno
omogočili

Alpina
Etiketa
Slovenijales-trgovina

TOZD Stanovanjska oprema

- veleprodaja, Ljubljana

DPD Svoboda Žiri

KK SZDL Žiri

Krajevna skupnost Žiri

To številko posvečamo:
krajevnemu prazniku,
25-letnici DPD Svoboda in
75-letnici TD Sokol Žiri.

Risba na ovitku:

Ledinica (Tomaž Kržišnik)

Ledinica je vasica pri Žireh, kjer je
bil 23.10.1943 ustanovljen prvi narod-
noosvobodilni odbor (NOO) na Gorenjskem.
Tako so Žirovci prvič v svoji zgodovini
postavili svojo lastno, ljudsko oblast;
oblast, ki ni "od zgoraj", temveč izhaja
od kmetov in delavcev samih.

V Žireh, 23.10.1980

ČEMU OBČASNIK?

Mogoče kdo poreče: čemu zdaj še ta Žirovski občasnik, ko pa že imamo več glasil v Žireh (Delo-življenje, Kladivar, Iskrice), ko izhajajo časopisi odprte narave (Glas) in periodične publikacije za zahtevnejše zapise (Loški razgledi)?

Vse to je res, a velja le za tisto peščico Žirovcev, ki dejansko občasno kaj napišejo. Koliko pa je v Žireh ljudi, ko so zmožni pisati, vendar dejansko ne pišejo?! Prvim in tem drugim še posebej je namenjen naš časopis; tistim, ki že pišejo, da bi pisali še več in tistim, ki so pisanja zmožni, a imajo tremo pred že obstoječimi, bolj ali manj odprtimi in uglednimi publikacijami.

Hočemo torej vzpodbuditi k pisanju čimveč posameznikov in s tem hkrati dvigniti splošno kulturo pismenosti.

Izhajali bomo občasno - predvidoma dvakrat letno: najprej ob priliki žirovskega krajevnega praznika in potem še ob slovenskem kulturnem prazniku.

Prva številka, ki jo imate v rokah, ima osem rubrik: uvodnik, kroniko, tribuno bralcev, dogajanja v svetu (ki so posebnega pomena za Žiri), aktualno v Žireh, sredico, dokumente in drobne.

Ko vse to preberete, se vprašajte ali ne bi tudi sami kaj napisali. Mogoče pa imate doma kakšne stare, zanimive papirje, ki bi bili vredni objave.

Oglasite se nam najkasneje v začetku januarja, ko začnemo pripravljati drugo številko.

Uredništvo

čb 293

čb 293

1980/81

bi 9541/1989

Kronika

Miha Naglič	Literarna sekcija DPD Svobo- da Žiri
Franc Temelj	Pregled spremin- janja števila hiš in prebivalcev v Žireh 178C--1980
Franc Jereb	KO ZAVS Žiri ob razvitju svojega prapora

LITERARNA SEKCIJA

DPD SVOBODA ŽIRI

Miha Naglič

Časopis, ki ga imate v rokah, je glasilo n'ovo ustanovljene literarne sekcije žirovske Svobode. Okrog njega naj bi se zbirali vsi Žirovci in prijatelji Žirov, ki zmolejo kaj dobrega napisati in so dejavni v kulturnem življenju krája. Taisti občani obenem sestavljajo in predstavljajo omenjeno sekcijo, ki mora postati literarni interesni medij in s tem središče raziskovanja ter zbiranja gradiva o gospodarski, politični in kulturni preteklosti ter sedanjosti Žirov, iz katerega bi jeseni 1983-leta, ob 40-letnici osvoboditve Žirov in ustanovitve prve ljudske oblasti na Cerenjskem, izdali Žirovski zbornik.

Naše hotenje je, da bi dali literarni produkciji, ki se dogaja razdrobljeno in nepovezano, v omejenih - javnih ali zasebnih - okoljih, bolj načrtno, usklajeno in smotrno obliko. In prepričani smo, da bi literarna sekcija lahko postala takšno vzpodbujajoče težišče individualnih literarnih prizadevanj!

O dosedanji dejavnosti literarne sekcije: Pripravili in izvedli smo proslavo ob slovenskem kulturnem prazniku 1980 na temo Prešernovih Sonetov nesreče; naš je bil literarni del programa na letošnji prvomajski proslavi, posvečen E. Kardelju; prispevali smo kratek prikaz dosedanje dejavnosti v DS Partizan ob priliki ponovne otvoritve.

O prihodnji dejavnosti: Sodelujoč s pravtako nanovo ustanovljenim ženskim pevskim zborom "Svobode" bomo izvedli kulturni del programa na letošnji proslavi krajevnega praznika, ki bo tokrat posvečena tudi 25-letnici društva in 75-letnici ustanovitve žirovskega Sokola.

Nasploh naj bi bila dejavnost sekcije trojna: izdajanje glasila, občasno sodelovanje na proslavah in literarnih večerih, predvsem pa naj bi se nekateri člani sekcije lotili posameznih raziskovalnih nalog na teme iz žirovske preteklosti in sedanjosti.

K sodelovanju bo treba pritegniti tudi marsikaterega strokovnjaka, katerega od naših rojakov ter študente, ki bi lahko take raziskave uveljavili kot seminarske ali diplomske naloge. Odlomki iz teh in takih del bi se objavljali v Žirovskem občasniku, integralno pa v Žirovskem zborniku oz. v Loških razgledih. Izdaja samostojnega zbornika bi bila vsekakor krona vseh prizadevanj sekcije.

Možne teme:

A. Splošna zgodovina Žirov po l. 1803

B. GOSPODARSTVO

1. Globalna analiza preteklih ekonomskih tokov in sedanjega gospodarskega položaja v Žireh.
2. Kmetijstvo v Žireh in okolici (razvoj, stanje, perspektive).
3. Gozdarstvo.
4. Rastlinstvo in živalstvo (lov in ribolov).
5. Obrt.
6. Industrija - prikazi posameznih delovnih organizacij.
7. Prometne povezave Žirov z ostalim svetom.
8. Trgovina, gostinstvo in turizem.
9. Komunalna in urbanistična ureditev Žirov.

C. POLITIČNE IN PRAVNE ZADEVE

1. Politični tokovi in sedanja politična podoba Žirov (predstavitev delovanja DPO, delegatskega sistema, krajevne samouprave...).
2. Za kaj vse in kako smo se Žirovci pravdali? (Zanimivosti iz sodnijskih arhivov.)

D. KULTURA

1. Naše društveno življenje. (Popis in kratki prikazi delovanja vseh dosedanjih in sedanjih društev v Žireh.)
2. Poskusi arheoloških raziskovanj v žirovski okolici.
3. Arhitekturna podoba Žirov.
4. Nastajanje žirovskih muzejskih zbirk.
5. Cerkve v žirovski župniji. Oris njene zgodovine.
6. Razvoj šolstva v Žireh.
7. Razvoj telesne kulture.
8. Žirovski amaterski oder.
9. Likovna umetnost na žirovskih tleh.
10. Glasbeno življenje.
11. Znameniti Žirovci.

E. RAZNO

1. Jame, brezna in požiralniki okrog Žirov.
2. Geološka sestava žirovskih tal.
3. Vreme v Žireh. Rezultati dolgoletnih meteoroloških opazovanj.
4. Statistični prikaz naraščanja prebivalstva in migracijskih gibanj.
5. Žirovci po svetu.
6. KRONOLOŠKI PREGLED glavnih dogodkov in procesov v dosednji žirovski zgodovini nasploh.
7. ŽIROVSKA BIBLIOGRAFIJA. Seznam knjig, razprav, člankov, pomembnejšega rokopisnega in ciklostiranega gradiva, pisem in leposlovnih prispevkov.

F. LEPOSLOVNI DEL. Poezija, kratka proza, eseji, potopisi, spomini...

G. PONATISI že objavljenih, a starih in težko dostopnih tekstov, dokumentov, pisem...

H. FOTOGRAFIJE IN REPRODUKCIJE LIKOVNIH DEL.

Kdor želi sodelovati pri izpopolnitvi teh predlogov ali udeležanju, naj se ustno ali pisмено oglasi enemu od urednikov!

PREGLED SPREMINJANJA ŠTEVILA PREBIVALCEV

IN HIŠ V ŽIREH (1780-1980)

Franc Temelj

LETO ŠTETJA	1780	1817	1880	1937	1979									
Naselje	preb. hiše	preb. hiše	preb. M	preb. hiše	preb. M									
			Ž		Ž									
			hiše		gosp.									
Gropeke	53	9	58	10	71	40	31	12	66	14	50	24	26	17
Brekovice	46	11	60	10	72	32	40	12	103	14	54	26	28	19
Breznica	66	10	68	11	124	64	60	20	x	x	40	24	16	11
Dobračeva	224	31	251	35	365	177	188	61	538	92	795	409	386	264
-Rakulk, Skale					199	101	98	35						
-Koče					97	45	52	16						
-Rudnik					69	31	38	10						
Govejk, Srnjak	37	6	67	8	130	68	62	21	x	x	x	x	x	x
Hlevni vrh	x	x	x	x	73	36	37	17	x	x	x	x	x	x
Hleviše	x	x	x	x	108	55	53	21	x	x	x	x	x	x
Izgorje	x	x	x	x	53	27	26	11	41	7	27	14	13	9
Jarčja dolina	87	12	108	16	115	54	61	21	116	21	82	41	41	28
Javorjev dol	46	8	49	8	68	35	33	11	28	6	x	x	x	x
Krnice	29	6	53	8	74	35	39	13	x	x	x	x	x	x
Korita	30	5	31	5	39	18	21	9	x	x	x	x	x	x
Lavrovec	x	x	x	x	104	54	50	20	x	x	x	x	x	x
Ledine	59	9	75	10	135	63	72	24	x	x	x	x	x	x
Ledinica	43	6	41	6	67	31	36	9	90	14	86	41	45	29
Nova vas	213	25	201	32	266	125	141	43	345	65	445	233	212	143
Opale	x	x	x	x	64	30	34	14	70	15	37	19	18	11
-Log					19	8	11	3						
-Martin vrh					13	6	7	3						
-Opale, krog					32	16	16	3						

Osojnica	25	4	25	5	38	20	18	6	x	x	37	18	19	9
Pečnik, Razpotje	33	4	39	5	53	21	32	9	x	x	x	x	x	x
Podklanec	x	x	x	x	12	6	6	2	45	7	8	4	4	4
Račeva	72	14	82	16	128	68	60	23	161	28	148	72	76	46
-Podlesc					18	9	9	4						
-Račeva					110	59	51	19						
Ravne	54	8	66	8	69	34	35	13	48	7	21	7	14	7
Zabrežnik	22	6	42	6	45	17	28	9	35	7	26	11	15	8
Žiri	271	40	267	44	387	187	200	58	615	96	610	281	329	277
-Zadnica					33	15	18	5						
-Žiri					225	113	112	35						
-Tabor					76	34	42	11						
-Ušnikonc					53	25	28	7						
Žirovski vrh	292	50	362	59	409	195	214	78	387	81	240	118	122	80
Žirovnica	30	6	49	6	41	23	18	9	x	x	x	x	x	x
Selo	45	8	58	8	122	58	64	21	156	33	202	97	105	67
Sovra	30	4	28	5	42	19	23	6	34	5	17	8	9	5
Stara vas	127	19	146	23	182	86	96	31	347	66	1203	629	664	416
Vrh	x	x	x	x	88	44	44	17	x	x	x	x	x	x
Zg.Vrsnik, Drage	96	15	105	15	102	53	49	21	x	x	x	x	x	x
Doljni Vrsnik	61	10	52	10	95	50	45	17	x	x	x	x	x	x
Koprivnik	184	35	235	38	x	x	x	x	x	x	15	4	11	4
Mrzli vrh	74	14	79	14	x	x	x	x	x	x	37	19	18	13
Ideršek	88	14	67	14	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Žir.vrh Sv.Urbana	166	26	189	28	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
ŽIRI (skupaj)	2603	415	2953	463	344	825	116	652	347	34	2099	2164	1417	

x ni pripadalo žirem v tistem času

KRAJEVNA ORGANIZACIJA ZVEZE REZERVNIH
VOJAŠKIH STAREŠIN ŽIRI
OB RAZVITJU SVOJEGA PRAPORA

Franc Jereb

Letos, ko praznujemo 35. obletnico zmage narodno-osvobodilnega boja in socialistične revolucije, za osvoboditev slovenskega ljudstva in vseh narodov in narodnosti Jugoslavije, izpod fašističnega jarma, praznuje naša organizacija ZRVS osemindvajseto obletnico svojega obstoja.

Na svoji letni konferenci smo sprejeli sklep, da razvijemo program organizacije ob krajevnem prazniku Krajevne skupnosti Žiri.

S tem, da razvitje prapora sovпада v čas praznovanja 35. obletnice že omenjene zmage NOB in 37. obletnice osvoboditve Žirov, daje še posebej vsebinski okvir, še slovesnejši pomen ter pomembnejšo družbenopolitično osnovo in trdnejšo smer naše prihodne aktivnosti.

Naša organizacija se je v okviru ZRVS Slovenije s svojim delom in programom v omenjenem časovnem obdobju, polnem revolucionarnega boja delavskega razreda in Zveze komunistov za materialni in duhovni napredek naše socialistične skupnosti, v boju za mir in neuvrščeno gibanje v svetu, za obrambo pridobitev NOB in socialistične revolucije, vsestransko vključevala s svojim članstvom in se pri tem oblikovala v pomemben obrambni in družbenopolitični faktor.

Tako je tov. Tito v svoji poslanici ob 25. obletnici obstoja Zveze rezervnih vojaških starešin Jugoslavije med drugim dejal: "V četrto stoletje svojega obstoja je ZRVS dosegla pomembne rezultate. Kot enotna organizacija, v kateri se zbirajo rezervni vojaški starešine vseh generacij - tako prekaljeni borci naše narodnoosvobodilne vojne, kakor tudi mlade generacije rezervnih vojaških starešin, opravlja vaša zveza eno izmed zelo odgovornih funkcij v naši družbi. Zrasla je v močno oporo splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti ter v veliko šolo vodilnih kadrov za naše oborožene sile in druge strukture obrambe".

Besede tovariša Tita so nam veliko priznanje in hkrati spodbuda za novo prizadevanje v vseh osnovnih smereh naše aktivnosti.

Naša krajevna organizacija Zveza rezervnih oficirjev, ki je takrat predstavljala tudi občinsko organizacijo, je ob svoji ustanovitvi leta 1952. štela 25 članov. V letu 1959. je prišlo do oblikovanja Zveze rezervnih oficirjev in podoficirjev. Število članstva se je močno povečalo in sicer kar na 80 članov. Potem pa so iz leta v leto prihajali novi mlajši člani, ki so končali šolo za rezervne starešine. Tako je do danes narasla organizacija na 150 članov, povezanih v 9 aktivih.

Podobno kot se je spreminjalo številčno stanje članstva, se je postopoma razširjal tudi program njene aktivnosti. Pri tem je pomembno, da se poudari, da so splošno vojaško in idejnopolitično izobraževanje, izgrajevanje razredno usmerjenih, moralno politično čvrstih in politiki Zveze komunistov predanih rezervnih vojaških starešin, od ustanovitve dalje težiščne naloge vseh članov in organov naše organizacije.

Z oblikovanjem samostojne organizacije Zveze rezervnih vojaških starešin v letu 1969, ko se je s sklepom 5. kongresa ZRVSJ oddvojila od Zveze borcev NOV, še posebej pa s sprejemom nove Ustave in dokumentov kongresov Zveze komunistov Jugoslavije, je zrasel tudi pomen čim širšega družbenega angažiranja Zveze rezervnih vojaških starešin, kot sestavnega dela organiziranih socialističnih sil, združenih v Socialistično zvezo delovnega ljudstva, v boju za uresničevanje ciljev in nalog samoupravnega socialističnega razvoja naše družbe.

V tem smislu se je program dela Zveze rezervnih vojaških starešin razširil na poglobljanje procesa podružbljanja ljudske obrambe in družbeno samozaščite, ter krepitev obrambnih priprav v krajevni skupnosti in delovnih organizacijah v kraju. To je postala ena od novih pomembnih težiščnih smeri v aktivnosti naše organizacije.

Ko omenjam novo usmeritev, mislim predvsem na to, da je pridobila pomen idejno politična komponenta našega dela, ki ima svoj izvor v našem samoupravnem družbenopolitičnem sistemu. Pri tem se dobro zavedamo, da je naša aktivnost odvisna od dela članstva in aktivov znotraj krajevne skupnosti in delovnih organizacij. Gre za našo navzočnost in vključenost v družbenopolitično in samoupravno življenje kraja, kjer starešine delajo v organizacijah združenega dela in kjer se bije glavna bitka za realizacijo velikih razrednih ciljev - osvoboditev človeka, ki jih prinaša Ustava in konkretizira Zakon o združenem delu.

Tovariš Tito je med drugim večkrat povdarjal: "Mnogo mi je do tega, da rezervne vojaške starešine čimbolj proučujejo marksizem." Pri tem je vedno povdarjal tudi potrebo po čimbolj intenzivni splošno vojaški in vojaško strokovni izgradnji rezervne vojaškega starešin-skega kadra.

Gre torej za dvojno obvezo članov Zveze rezervnih vojaških starešin. Prvo: da se sami idejno politično in vojaško usposabljujejo, in da delujejo navzven, da so aktivni udeleženci v družbenopolitičnem življenju naše samoupravne skupnosti, še posebej na področju vojske obrambe.

Dejstvo, da so člani naše organizacije vključeni v družbenopolitičnem življenju krajevne skupnosti in delovnih organizacij, kažejo naslednji podatki: V tem času je 41 članov vključenih v raznih delegacijah - od krajevne skupnosti do republike; 65 članov je v raznih samoupravnih organih krajevne skupnosti in delovnih organizacij, 32 članov je v raznih organih družbenopolitičnih organizacij, 115 članov dela v raznih društvih, ki so pomembna za ljudsko obrambo in 77 članov je direktno vezanih na razne obrambne strukture: LO, NZ, CZ, TO, v KS in OZD. Med tem še vedno niso prikazani razporedi v JLA in PE.

Zato naj bo ta naš praznik - razvitje prapora, pod katerim bomo naprej delovali - predvsem delovna obljuba vsem delovnim ljudem Žirov, krajevni skupnosti in družbenopolitičnim organizacijam kraja, da se bomo še bolj uporno, vztrajno in z več znanja razvijali in utrjevali v praksi koncepcijo splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, kot zagotovilo za neoviran razvoj naše krajevne skupnosti v okviru širše samoupravne socialistične domovine in za mirno ustvarjalno delo vseh delovnih ljudi in krajanov.

/Viri za članek F. Temelja:

Obširen imenik krajev na Kranjskem, Wien 1884.

Leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.

30 let tovarne obutve Alpina Žiri 1977.

Almanah občine Škofja Loka za leto 1979./

Tribuna bralcev

V tej rubriki naj bi se objavljala kritična mnenja bralcev o posameznih člankih oz. o našem časopisu nasploh in pa predlogi, kako vse skupaj še izpopolniti. Seveda bo kaj takega mogoče šele v drugi številki. Ko preberete to prvo številko, napišite, kaj vam ni bilo všeč, kje smo se zmotili in kaj predlagate za naprej. Mogoče kdo ve, kje bi utegnil biti prvi del pisma pesnika Otona Župančiča žirovskim kulturnikom (SKUD Oton Župančič), katerega drugi list objavljamo v tej številki.

Zanima nas tudi vaše mnenje o likovni podobi časopisa. Kar se tiče tiskovne plati, je treba povedati, da se v njej

izražajo pogoji finančne, tehnične in kadrovske stiske, v katerih je bil časopis narejen.

Oglasite se torej ustno ali pisмено enemu od tehle naslovnikov:

1. Literarna sekcija DPD Svoboda
(za Žirovski občasnik)
Osnovna šola "Padlih prvoborcev"
2. ENIKO Tone, Dobračeva 128
ali
3. NAGLIČ Miha, Stara vas 110
ali
4. TEMELJ Franc, Dobračeva 138.

Vsi v Žireh (64226).

Aktualno v Žireh

Tone Oblak

Industrijska

cona Žiri

/Odlomki iz

diplomske

naloge - 1978/

Andrej Kavčič Nekaj utrinkov

ob snovanju

idejnega

projekta

doma "Svobode"

v Žireh

Miha Naglič

Teze o

sedanjem

stanju

in videnju

prihodnosti

žirovske

kulture

Anton Oblak

3.4. Nekateri problemi organizacijskega sistema

"Industrijski con"

Z ozirom na način svojega delovanja v nekem prostoru je "Industrijska cona" tista oblika izvajanja določenih poslovnih procesov, ki v največji meri prispeva k družbeni produktivnosti in racionalizaciji obsega in tudi širšega prostora. Zaradi visoke vrednosti produktivnosti, ki predstavlja industrijsko cono in pa zaradi karakterja dolgotrajnosti, imajo "Industrijske cone" velik vpliv na investicijsko politiko in to pri vseh udeležencih družbene strukture v nekem prostoru. Praviloma se ob dobri organiziranosti izgradnje in uspešni koordinaciji teh udeležencev med seboj bistveno skrajša čas njene izgradnje oziroma čas investiranja, pred tem vplivom pa so spremenjeni tudi vsi ekonomski kazalci investicije, kajti do izraza pridejo predvsem tehnični in mikroekonomski dejavniki, medtem ko je inflacijski dejavnik investicije povsem odstranjen. S tem se približamo proizvodno tehničnim normativom razvitih dežel in možnosti njihove uporabe, oziroma primerjave z njimi, kar nam daje sliko našega mesta v svetovni produktivnosti in opozarja na ustrezne intervencije.

Programiranje industrijskih con, pridobitev ustreznega zemljišča in skrb za njegovo infrastrukturo, pridobitev, organiziranje dejavnosti v "Industrijski coni", ipd. so pravzaprav aktivnosti, ki zadevajo poslovne cilje vsakega elementa združenega dela kot tudi širši družbeni interes. Takoj ob ideji so že dana tudi razna vprašanja kot na primer, kdo bo iniciator vsebine dela v "Industrijski coni", kakšna je najprimernejša organizacijska oblika ustanovitelja in kakšne so njegove pravice in dolžnosti, kako najracionalneje upravljati vse potrebne mikrolokacijske raziskave in še posebno, kako ob kriteriju optimalnega upravljanja določenega družbenega prostora zagotoviti razvojne možnosti ter dejavnosti in njihovih nosilcev, kar predstavlja celoten splet makroekonomskih dejavnikov. Vse to so po svojem bistvu strateška vprašanja, zato je nujno, da so v njihovo reševanje že na samem začetku vključeni vsi aktivni elementi določenega procesa.

4. Industrijska cona Žiri

4.1. Splošna opredelitev

Na prostoru, ki ga obravnava industrijska cona in jo gospodarske organizacije ALPINA, KLADIVAR, ETIKETA in KGZ S'RA že nekatere obstoječe proizvodne obrate, pripadajoča skladišča in pomožne prostore. Ti obstoječi objekti pa so prostorsko neurejeni, ker so večinoma bili grajeni za povsem druge namene in so se adaptirali, oziroma prilagajali k tekočim potrebam. Tudi lokacija posameznih objektov je neprimerna za ustrezno tehnologijo in je vpeljava te v sedanjih razmerah nemogoča. Ker so tudi komunikacije neprimerne - saj jih nekje praktično ni - je normalen transport otežkočen. Prav tako ostala komunikalna ureditev obravnavanega prostora ni ustrezna in je potrebno pristopiti h kompleksnem reševanju tega problema v celotni industrijski coni.

Rezervat industrijske cone se nahaja na zahodnem delu naselja Žiri in ga omejujejo potoka Rakulk in Račeva na zahodu pa reka Sora ter ima še dovolj prostih površin za nadaljnje potrebe razvoja industrije na tem področju. V primeru, da bi industrija v bodočnosti potrebovala še več prostih površin, bi bilo potrebno pristopiti k regulaciji Sore, kajti to v času izredno visokih voda poplavlja zahodni del rezervata.

Slaba stran obravnavanega območja je tudi izredno nizka nosilnost tal, povprečno $0,4 \text{ kg/cm}^2$, vendar to ne more biti prepreka za razvoj in gradnjo objektov pri današnji stopnji tehnologije v gradbeništvu.

Program industrijske cone prikazuje smernice širitve in postavitve novih objektov, rešitve transporta, podaja idejne rešitve komunalnih objektov (elektrike, vodovodne kanalizacije, PTT) ter definira velikost zemljišč, ki naj služijo posameznim gospodarskim organizacijam. Predlaga in locira prostor in objekte skupnega, sanitarnega in ekološkega pomena (toplarna, obrat družbene prehrane, čistilne naprave) ter nakazuje možnost eventualnega večanja predvidenih prostorskih kapacitet za posamezne gospodarske organizacije. Predlaga tudi lociranje lesne industrije v Žireh v enotnem kompleksu.

Predvidene zemljišče površine in površine novih objektov so določene na podlagi razpoložljivih podatkov, ki jih imajo posamezne gospodarske organizacije, točno pa se precizira s lokacijskimi dokumentacijami, ki so izdelane na podlagi zazidalnih načrtov za posamezne organizacije. Argumentirana odstopanja so možna v posameznih detajlnih zazidave in morajo biti prikazane v lokacijskih dokumentacijah, vendar ne smejo rušiti osnovnega koncepta zazidave obravnavanega kompleksa.

4.2. Programske osnove industrijske cone

Program bodoče zazidave izhaja iz ciljev, ki so določeni s srednjeročnim programom razvoja organizacij in bosegajo prostorske zahteve kot potrebe proizvodnje po zazidanih površinah in lokacijskih objekti.

a/ Potrebe po funkcionalnem zemljišču za potrebe proizvodnje, skupno s predvideno rezervo

ALPINA	5,37 ha
ETIKETA	1,97 ha
KLADIVAR	1,69 ha
LESNA INDUSTRIJA	4,80 ha
REMONT - POLIKS	2,04 ha
CENTRALNE FUNKCIJE	<u>0,68 ha</u>
Skupaj	16,55 ha

V celotni kompleks industrijske cone so vključeni tudi rezervat industrijske cone, komunikacije in parkirišča, tako da znaša površina celotnega kompleksa industrijske cone 16,55 ha.

b/ Potrebe po zazidalnih površinah

površine	obstoječe (m ²)	predvidene (m ²)
ALPINA	9.350	29.000
ETIKETA	2.000	8.600
KLADIVAR	2.900	7.800
LESNA INDUSTRIJA	800	9.600
CENTRALNE FUNKCIJE	-	<u>800</u>
Skupaj	<u>16.250 m²</u>	<u>55.800 m²</u>

Po planiranem razvoju bo v industrijski coni zazidano 55,800 m² površine. K temu lahko prištejemo še cca 3.000 m² površine za potrebe "Remonta" in "Poliksa".

NEKAJ UTRINKOV OB SNOVANJU

IDEJNEGA PROJEKTA DOMA

"SVOBODE" V ŽIREH

Andrej Kavčič

Z razvijanjem vloge krajevne skupnosti naslana nuja po centru krajanovih družbenih aktivnosti. Širok spekter teh aktivnosti od rekreacijskih, kulturniških, pa do političnih seveda zahteva prostore. Ti prostori morajo ustvarjati atmosfero komunikativnosti med krajanji, učinkovati morajo preprosto, domače, merilo človeka naj ne bo zanemarjeno. Center krajanovih aktivnosti mora biti stičišče dogajanj nekega kraja.

Nordijske dežele dajejo izreden poudarek razvoju kulturnih centrov komun (občin), imenovanih "activity huset". Tamkajšnjim planerjem, urbanistom, se zdi kulturni center komune enako pomemben kakor izgradnja osnovne preskrbovalne mreže.

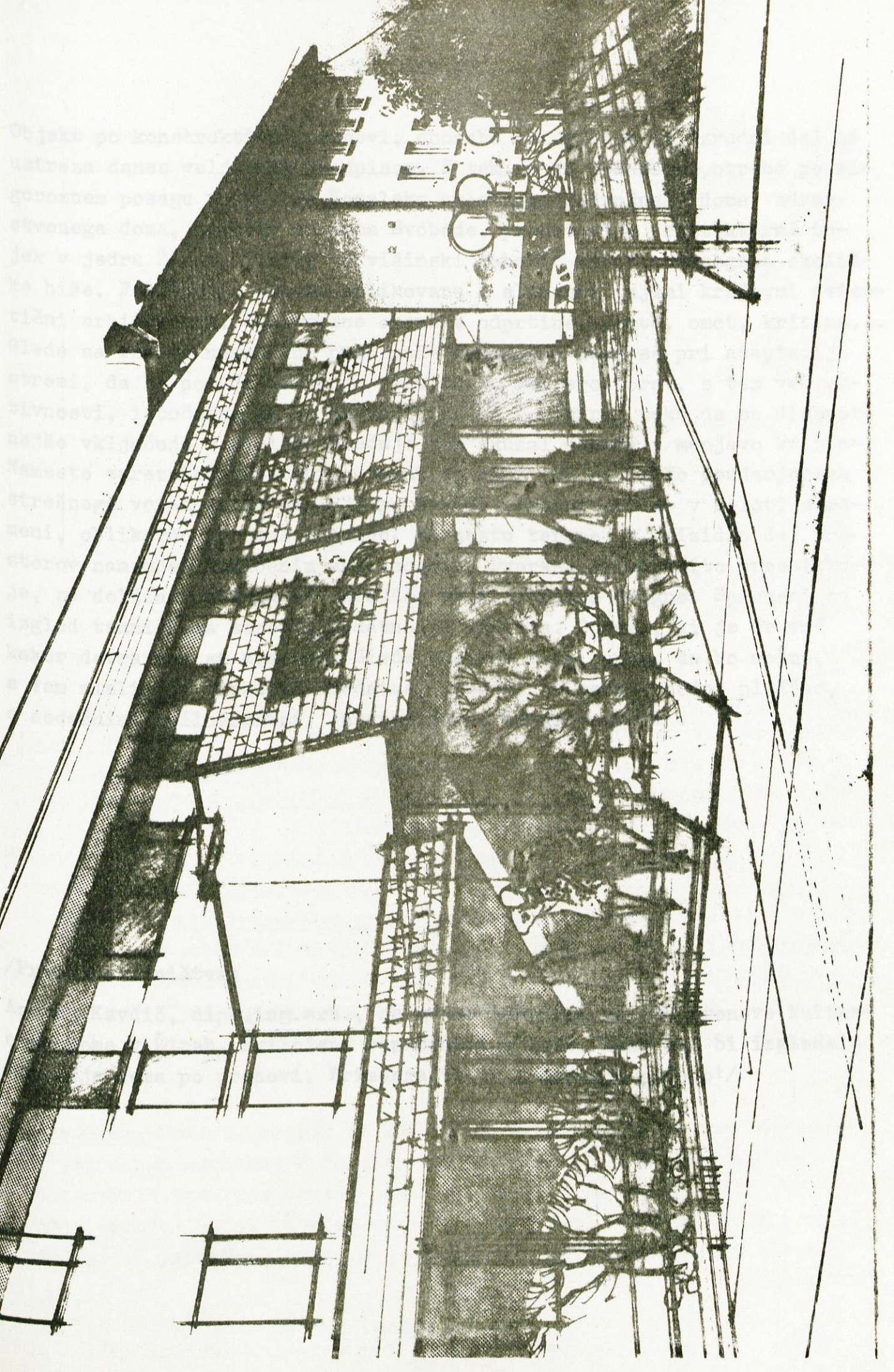
Gradnja kulturnih centrov poteka načrtno, skupaj z gradnjo nove soseske. Kulturni centri so tam večinoma povezani z upravnim centrom komune, kar je iz ekonomskega stališča zelo upravičeno - skupne dvorane, sanitarije za javnost, buffet...

Aktivnosti v teh centrih potekajo skoraj nepretrgoma. Vrstijo se aktualna predavanja, razstave krajevnih likovnikov, gledališke predstave, kino projekcije... Centri obsegajo skoraj obvezno knjižnico z diskoteko.

Specifična lega Žirov, slaba povezava, posebno v zimskem času, z najbližjim večjim centrom Škofjo Loko, naravnost vpije po sodobnem centru družbenih aktivnosti. Sedanji dom "Svobode" grajen v petdesetih letih ne ustreza svojemu namenu. Stavba je nefunkcionalna. Prostori so skoraj brez opreme. Stavba, razen kino projekcije, skoraj ne zmore služiti drugemu namenu. Že sam pristop doma "Svobode" kaže odbijajočo podobo. Smetnjaki, improvizirane garaže, odpadajoči omet skupaj z odpadajočimi deli konstrukcij, neestetsko in nesmotrno locirane sanitarije podobo samo še dopolnjujejo.

Projekt adaptacije obstoječega doma posega v dveh smereh, v spremembi funkcionalne zasnove, razširitvi programa aktivnosti, kakor tudi konstruktivno.

Objekt po konstruktivni zasnovi, uporabi materialov in izvedbi del ne ustreza danes veljavnim predpisom. S tem se je pokazala potreba po rigoroznem posegu v stavbo. Kompleks celotnega združenega doma, zdravstvenega doma, trgovin in doma Svobode, predstavlja arhitekturni tujek v jedru Žirov. Floris in višinski gabarit krepi presegata okoliške hiše. Fasadno je stavba oblikovana z elementi ujimi krajevni avtentični arhitekturi. Neustrezne okenske odprtine, vrata, omet, kritina... Glede na vse te negativne predznake sedanjega doma se pri adaptaciji stremi, da se poveča notranja struktura, več prostorov, s tem več aktivnosti, istočasno pa se zunanji izgled korigira, tako da se diskretnije vključuje v okolje. Slednje sem skušal doseči z menjavo kritine. Namesto zareznikov uporabimo temni eterint, ki se preko poudarjenega strešnega venca delno prelije po fasadi. Vhodni del se v celoti spremeni, oblikovno in funkcionalno, na mestu terase je prizidan del prostorov namenjen družbenim aktivnostim. Dvorana se korenito preoblikuje, za dolžino balkona se skrajša, amfiteatralno dvigne. Spremeni se izgled tehničnega stropa, dodatno se izolira. Oprema, ki je že več kakor dotrajana se zamenja. Glede okolice doma, upam, da bo možno, s tem mislim na finančna sredstva, urediti primerno vhodno ploščad, s sedežnimi priložnostmi, razsvetljava, zelenjem...

/Pripis uredništva:

Andrej Kavčič, dipl.ing.arh., je avtor idejnega načrta prenove kulturnega doma v Žireh. Priložena reprodukcija kaže, kako naj bi izgledalo ospredje doma po prenovi. Primerjajte jo s sedanjo podobo!/
IV.
Zadevati moramo od kulturne skupnosti in Slovenskega arhitekturnega društva (po ki tudi: 60 % krajavnega skupnosti) in
edine, 33 % Republike), da se nas tako govore vsaj deli izvajajo
norte, ki se izvajajo kotovsko obsežno delo. Če dolga letna obdobja
voljavnosti skupnosti v kulturni (po)lovski skupnosti, izvajajo
bitka...)

TEZE O SEDANJEM STANJU IN VIDENJU
PRIHODNOSTI ŽIROVSKE KLUTURE
/OB VPRAŠANJU PRENOVE KULTURNEGA
DOMA/

Miha Naglič

Kultura, lat., nega, reja, vzgoja, obdelovanje, gojitev;
enakomerni, plemeniti razvoj vseh človeških sposobnosti,
kakor tudi vse, kar iz tega zraste.

/Joža Golnar: Poučni slovar, Ljubljana 1931./

I.

Kulturna dejavnost se lahko dogaja le v kulturno urejenih prostorih.

- Imeli smo kulturne domove. Tega, ki ga še imamo smo odprli 1968,
leta. Za tisti čas je bil dober, zdaj ni več. Potreben je prenoviti,
kajti novega (še) nismo zmožni graditi.

II.

Idejni projekt adaptacije je izdelan. Predvideni stroški znašajo
nekaj več kot 10 milijonov dinarjev. V sedanjih, kriznih časih,
je težko zbrati toliko denarja, a nemogoče menda vendarle ni.

- Gre bolj za vprišanje našega odnosa do kulture, kakor za odre-
kanje v duhu stabilizacijskih prizadevanj.

III.

Neglede na sedanje finančne težave se ta projekt mora uvrstiti v
srednjeročni načrt krajevne skupnosti Žiri in kulturne skupnosti
občine Škofja Loka; ali bo udejanjen ali ne, je vprašanje pogojev,
ki nastanejo čez dve ali tri leta in ti prav gotovo ne bodo enaki
sedanjim. Bodo pač boljši ali slabši.

IV.

Zahtevati moramo od kulturne skupnosti SR Slovenije, naj sofinanci-
ra realizacijo tega projekta (po ključu: 60 % krajevna skupnost, 7 %
občina, 33 % republika), da se nam tako povrne vsaj del tistega de-
narja, ki ga prispeva žirovsko združeno delo že dolga leta za zado-
voljevanje skupnih potreb v kulturi (Dom Ivana Cankarja, Dražgoška
bitka...).

V.

Financiranje kulturne dejavnosti v Žireh temelji na berškem principu. - kar pomeni, da se ne združuje sredstev za kulturo po načrtih in zmožnostih, temveč je treba moledovati pri že takoj preobremenjenem združenem delu za denarno podporo pri vsaki priložnosti posebej. To utruja.

VI.

Rešitev iz takega stanja vidimo v dvojem:

1. v vračanju večjega dela samoupravno združenih sredstev v Žiri.
2. v ustanovitvi Kulturnega centra Žiri. To bi bila ustanova z enim samim zaposlenim, ki bi bil organizator kulturnih dejavnosti na območju Krajevne skupnosti Žiri. Vsi drugi bi bili zaposleni honorarno kot doslej (knjižničarka, blagajnik, hišnik, snažilka, kinooperatorji..)

Poklicni organizator bi obujal, pospeševal in povezoval dejavnost še obstoječih amaterskih kulturnih društev ter posameznikov in vpeljeval še kakšno novo:

- DPD Svoboda (sekcije: ŽPZ Svobode, literarna, likovna, kino, dramska)
- Muzejsko društvo,
- Godbeno-pevsko društvo (pihalna godba Alpine, MPZ Alpine, Zbor združenih podjetij),
- Fotosekcija PD Žiri,
- Žirovski slikarji.

Znotraj centra bi se združevale naslednje kulturne dejavnosti:

pevska, godbena, muzejska, filmska, literarna, likovne razstave, amaterski oder, proslave, koncerti, gostovanja...

Kulturni center bi moral biti tudi pravni lastnik naslednjih prostorov:

1. Kulturni dom Žiri (in ne le "tavel'ka" dvorana):

- velika dvorana z odrom in zakulisjem
- galerija
- knjižnica s čitalnico
- garderobe in sanitarije
- bife
- pisarna

2. Muzej Žiri

- zbirka čevljarstva in čipkarstva
- zbirka NOB
- stalna zbirka žirovskih slikarjev.

3. Kasneje bi morali dokupiti Štalarjevo hišo in mogoče tudi še preostale zidove stare žirovske cerkve.

VII.

Pogled v prihodnost žirovske kulture torej r. zkriva prepletanje dveh dejavnikov, ki le v svoji neločljivi povezanosti zagotavlja ta renesanso in nov polet naše kulturne stvarjalnosti: prenovljeni kulturni dom, ki šele prav zagotavlja objektivne pogoje za delo in na drugi ustanovitev kulturnega centra, ki zagotavlja, se bo v prenovljenih prostorih tudi zares dogajala kultura in ne bodo samevali prazni.

/Večina teh tez je napisanih v duhu, ki je prevladoval na razširjenem sestanku IO DPD Svoboda in predstavnikov širše družbene skupnosti ter žirovskega združenega dela, 14.10.1980/.

Sredica

Andrej Pagon
-Ogarev

4. januar 1944
v Žireh

Peter Naglič

Izbrane pesmi

Franc Kopač

Izbrane pesmi

Matevž Pečelin

Smreško jezero
z okolico

Kajetan Stranetzky

Jame in požiral-
niki okrog Žirov

Ivan Regent

Govor na
ustanovnem
občnem
zboru
"Svobode" v
Žireh
1955

4. JANUAR 1944 V ŽIREH

Andrej Pagon - Ogarev

Utihnilo strojnic srdito regljanje,
švab željen krvi je pokazal peté,
v žirovski cerkvi zvonilo poldan je,
mir padlim, ki so dali življenje za té.

Na bukovem štoru ves izmučen sedim,
življenje premišljam, ki zdaj ga živim,
zdaj borba, zdaj pesem, zdaj članek za list,
program naše borbe kristalno je čist.

"Glej", v duši mi kljuje, "še tukaj sediš,
si ranjen in iz rane močno krvaviš,
a kaj, če bi krogla v srce te zadela
in pesem zvonov v slovo bi ti pela?!"

Ne strašim se smrti, ne krogel vihar,
saj bijem za sveto se naroda stvar.
Moja pot na tem svetu končana še ni,
naprej, naprej v borbo za lepše nam dni!

Kri naša žirovsko zemljo je pojila
in novih junakov ta dan nam rodila.
Gorje ti bo švab, ko brigad naših moč
kot plaz iz goré te stisne v obroč.

Tedaj ne bo časa, da utečeš od tod;
naših strojnic bo pesem na zadnjo ti pat
donela iz grmov, bregov in gozdov;
Domovina, svoboden tedaj bo tvoj krov.

/Pripis uredništva:

I. Zgodovinsko ozadje nastanka pesmi:

Dne 3. januarja okrog 9. ure zjutraj je v Žireh strahovito zaropotalo. Strojnice in puške so regljale. Domačini, ne da bi vedeli, kaj se godi, so se prestrašeni poskrili. Opaziti je bilo le nekaj partizanov, ki so se hitro umikali in iskali kritje za hišami skozi Staro vas proti Dobračevi. Pokalo je tako strahovito, da je zvenelo vse ozračje.

Iz Idrije so prišli Nemci z domačimi izdajalci skozi Osojnico. Pri Rupčarjevi klonici so krenili skozi Tabor in naravnost do kamnoloma v Žirku. Udarili so z vso silo na župnišče, kjer je bil nastanjen štab brigade. Ta napad je bil tako nenaden in silovit, da ni bilo mogoče misliti na obrambo. Več kot eno uro je trajalo to smrtonosno regljanje, nato pa so se Nemci usuli po cesti in čez travnike proti župnišču. V župnišču so bili ob napadu samo dežurni oficir, dva obveščevalca in kuhar, ki je pripravljaval kosilo. Spoznali so, da ni druge rešitve kot umik. Nemci so s strelji podrli vsakega, ki se je prikazal. Pri žirovskem mostu sta obležala dva fanta, ki sta se hotela umakniti proti Stari vasi. Iz župnišča so se vsi srečno rešili, žrtve pa so bili vsi, ki jih je nenadni napad zajel na cesti. Mrtvi in ranjeni so ležali za Katrnikom, za Isteničevo in Jurčnikovo hišo, ker so se tu hoteli umakniti proti Fricovemu brdu. Nemci so se pripodili do Stare vasi, nato pa so se urno umaknili nazaj proti Idriji. Domačini so pobrali mrtve, žene in dekleta so jih umile in očistile, nato pa so jih položili na mrtvaški oder v Poljanškovi garaži. Osem mladih fantov in mož partizanske vojske so bili žrtve izdajstva in okupatorskega divjanja, med njimi tudi domačin Vinko Ušeničnik, delavec s Sela. Padel je na stezi med strojarno in novim župniščem, ko je nosil kot obveščevalec poročilo v štab. Ostali pa so bili iz Logatca, Ljubljane in Primorske. Nehote se nam je vsilila misel, da je izdajalec tudi med partizani. Pri Katrniku je bil ob napadu Blaž Ostrovrhar, komandant Vojkove brigade, ki je bolan ležal v postelji, spodaj v gostilni pa je bil operativni oficir Hojan. Oba sta se srečno umaknila.

Domačini so se poslavljali od mrtvih tovarišev in prinašali cvetje ter zelenje.

Ive Šubic - RANJENEC - 1944, linorez

Iz oblakov so padale redke snežinke in oster mraz je rezal do kosti. Turobno razpoloženje je leglo nad dolino. Partizani, ki so bili v okolici, so se omejili na manjše akcije. V manjših skupinah so demonstrativno napadali belogardistične in nemške postojanke ter sovražne patrulje. Mnogi pa so na tihem premišljevali o napadu Nemcev in štab Vojkove brigade v Žireh. Sumljivo je bilo zlasti to, da ob napadu ni bilo v bližini štaba nobene oborožene enote in je tako sovražnik neopaženo prišel v neposredno bližino štaba. Vseh teh misli pa se nihče ni upal na glas izraziti."

...Domačini so za mrtve tovariše, ki so počivali v Poljanškovi garaži, pripravljali slovesen pogreb. Vodstvo I. bataljona Vojkove brigade pa se je odločilo, da jih pokoplje ponoči, da bi belogardisti ne skrunili in motili pogreba, kar so, kot je kazalo, hoteli, saj so bili na dan predvidenega pogreba že zjutraj v Goropekah. Tam so se spopadli z našimi borci.

Četa partizanov je pripravila na pokopališču poslednji dom za svoje bojne tovariše, ostali pa so naložili krste s trupli enajstih tovarišev, ki so bili žrtve Nemcev in njih pomagačev. V noči med 5. in 6. januarjem se je v hudem mrazu pomikal žalni sprevod proti Dobračevi. Ob turobnem ropotanju voz po zmrzli cesti je spremljal ves bataljon mrtve tovariše k zadnjemu počitku."

Citirano besedilo je iz "Kronističnega zapisa o Žireh in Žirovcih med osvobodilnim bojem in ljudsko revolucijo III", ki ga je avtor Vinko Govekar objavil v Loških razgledih XV (1968), str. 11-12, 13.

II. Beseda o avtorju:

Andrej Pagon - Ogarev je bil v času nastanka te pesmi vojni dopisnik XXXI. divizije. Zdaj živi v Tolminu (Grajska 12).

Pesem je napisal doma na peči po zdravljenju v bolnici Franji; "...osnutek te pesmi pa je nastal v gozdu na vzhodni strani Žirov, ko so v žirovski cerkvi zvonili zvonovi poldan. Sedel sem na bukovem parobku in premišljeval, kako sem se rešil, čeprav ranjen v levo koleno."

Izvirnik pesmi je v Arhivu slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva na Katedri za zgodovino slovenske književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani. Posredovala nam ga je Marija Stanonik. Za Žirovski zbornik bo pripravila širši izbor pesmi, ki so jih napisali Žirovci ali pa so nastale na žirovskem terenu med NOB./

IZBRANE PESMI

Peter Naglič

V SPOMIN ŽRTVAM NACIZMA,
USTRELJENIM V DRAGI NA
GORENJSKEM

Oj Draga ti, oj Draga ti,
pomnik Slovincem si.
Tukaj Nemci so streljali
naše brate in sestre,
tu smo mi izgubili
cvet gorenjske zemlje.
Oj Draga ti, dom tihi padlim si.

Oj Draga ti, oj Draga ti,
kri slovenska te poji.
Tu so umirali junaki
naroda slovenskega,
z njih krvi vzkalilo seme,
svobode zarja vstajala.
Oj Draga ti, simbol svobode si.

Spisana v l. 1943 na poljanskem terenu.

Pero.

HITLERJU

Ošabno držiš se, obraz ti je jezen,
ko slabo ti vojska v Rusiji gre,
Heil Hitler, ponosni, tvojtron se že maje,
kraljestvo uhaja iz rok tebi že.

Le drži s pestmi ga, da ne bode ušlo ti,
ker ga že malo v rokah imaš,
če tudi Moskito te bo bombardiral,
ne pozabi, da kraljestvo v rokah imaš.

Tebi poteka, ura že zadnja,
vojska tvoja pa hitro proti domu hiti,
v tvojem kraljestvu, največje se mesto,
podira se ti in vedno gori.

V valovih je dima, v groznih plamenih,
eksplozije vedno iz njega done,
a Hitler ti v glavnem stanu poslušaj,
kako tebe častijo, še drugi ljudje.

Z bombami slave izkazujejo tebi,
ker tvoja vojska je dobra, za hitri umik,
ogelj z Berlina pa zmeraj ti sveti,
da z Rajha naredil boš lahko umik.

Če ne boš se umaknil, boš kmalu obkoljen,
kaj bo, če te Rusi dobijo v pesti,
ne bode človeka, ki bi Heil še klical,
vpili bodo "živio Rusi", ki ste dobili ga vi.

Zmešali oj Hitler, ti bodo frizuro,
orel ti padel bo iz rokava,
ponos tvoj zabili ti bodo v pete,
Lieg Heil boš takrat tudi spoznal.

Tvojo zmago je zima, v Rusiji vzela,
pri Stalingradu kraljestvo iz rok ti je ušlo,
zdaž Hitler postale zate skrbi so,
kam ob koncu te vojne, ušel boš, kaj bo.

Najbolje, da sodbo najprej si pripraviš,
da ne bodeš premilostno zbral,
v glavnem stanu pripravi zabavo,
in sluge pokorne, ko boš sodbo prebral.

Izvrši si sam jo, zapomni si Hitler,
zapomnite Nemci, da rajh strt bo v nič,
bo konec predstave in Göbbelsa hvale,
na zemlji vas nemški, vzal bo hudič.

Napisana na Poljanskem terenu v letu 1944.

Recitirana na mitingu Gorenjskega vojnega področja za
Novo leto 1944-45 v Zalem logu, v Selški dolini.

Recitiral jo je Habjan Tone - Pikcov Tone, ki je bil
tudi takrat v čevljarski delavnici G.V.P. Sedaj živi
v Selcih.

Peter

KAM?

Tiha resnica

obrača

življenju tek.

V pusto samoto

se zavija dolina.

Časa vihar

tuli

v praznino,

da razžene

morečo tišino.

Kolo časa

spreminja

svoj tek

iz veka

v vek.

Kazalec časa

v prostoru

se je že dvignil

visoko,

spet padel

globoko -

zakaj?

Trepetajoč

je njegov

nihaj

nazaj,

v preteklo strmino,

življenja

praznino,
se vrinja
preteklosti tek
in polni
rano bolečo,
ki se spreminja
v grozečo
razvalino.

V oktobru 1975.

Peter.

DELAVČEVA ŽELJA

Je ob izviru misel čista proletarcev
kot kristal
za srečo vseh privrela iz srca,
življenja tek jo je skalil,
preizkušal vrednost in drobil,
uničil njene ni moči ter želje.

Na pustih tleh rojeni siromaki,
v znoju zrasli mehkih src,
znanja lačni, zapuščeni.
Navzgor se vzpenjamo z močjo dlani,
ki je naš dar narave;
iz klešč se trgamo težko
navad, tradicij starih,
v objemu njih živeli tisočletja -
čas drveči, komu ti plodiš?
Preorali mi to staro smo ledino,
v spočitih tleh
neiztrošenih kali,
vseh vrst bogastva,
brstje mlado gre
počasi v rast.
Kdaj zrasli bomo mi,
da tek teh dni

našega duha spoznanj
ne bo več prehitel
in bo bogastvo znanja
lastni temelj naš.

Šele tedaj očetov dom bo
naša rojstna hiša,
iz srca jo varujmo vsi,
ki smo vstali iz krvi, trpljenja;
ne pozabimo, mi smo njegov -
nov čas.

Iz te prvine, korenine,
obogatimo svojega duha,
srca prekalimo, sebe;
raste naj nov rod
iz teh kali,
slovenske misli in krvi,
sinovi tvoji, vedno vsi,
čast branili tvojo -
domovina.

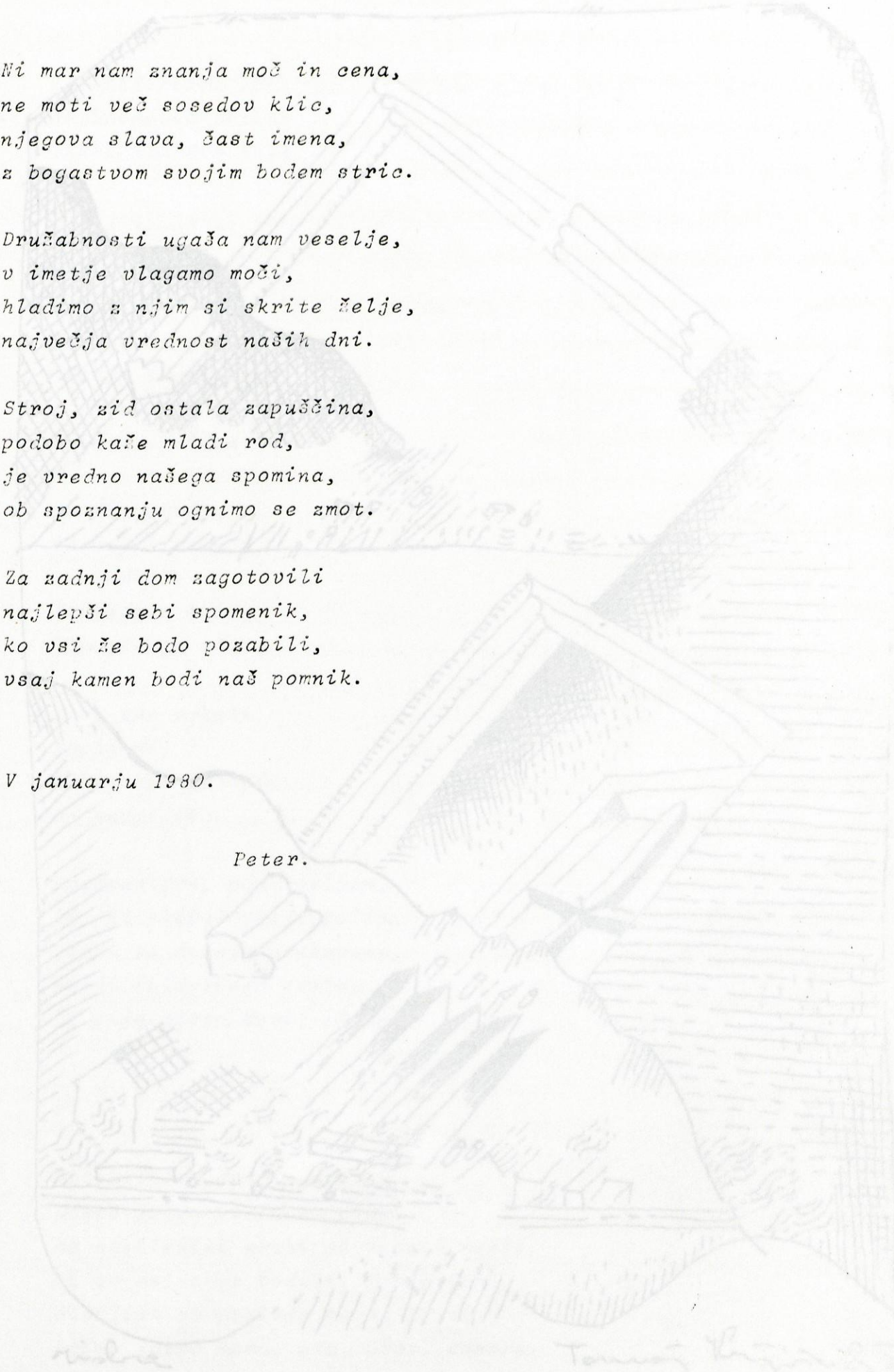
V Žireh, septembra 1979.

Peter.

KAJ NAM TARE MOČI

Kam bratje, sestre vsi drvimo
in naša strma vodi pot,
le za bogastvom hrepenimo,
prinaša mnogo zlobnih zmot.

Si srečo iščemo v denarju,
strast njega marsikje vodnik,
človečnost puščamo iskanju,
njegova vrednost naš svetnik.

Ni mar nam znanja moč in cena,
ne moti več sosedov klic,
njegova slava, šast imena,
z bogastvom svojim bodem stric.

Družabnosti ugaša nam veselje,
v imetje vlagamo moči,
hladimo z njim si skrite želje,
največja vrednost naših dni.

Stroj, zid ostala zapuščina,
podobo kaže mladi rod,
je vredno našega spomina,
ob spoznanju ognimo se zmot.

Za zadnji dom zagotovili
najlepši sebi spomenik,
ko vsi še bodo pozabili,
vsaj kamen bodi naš pomnik.

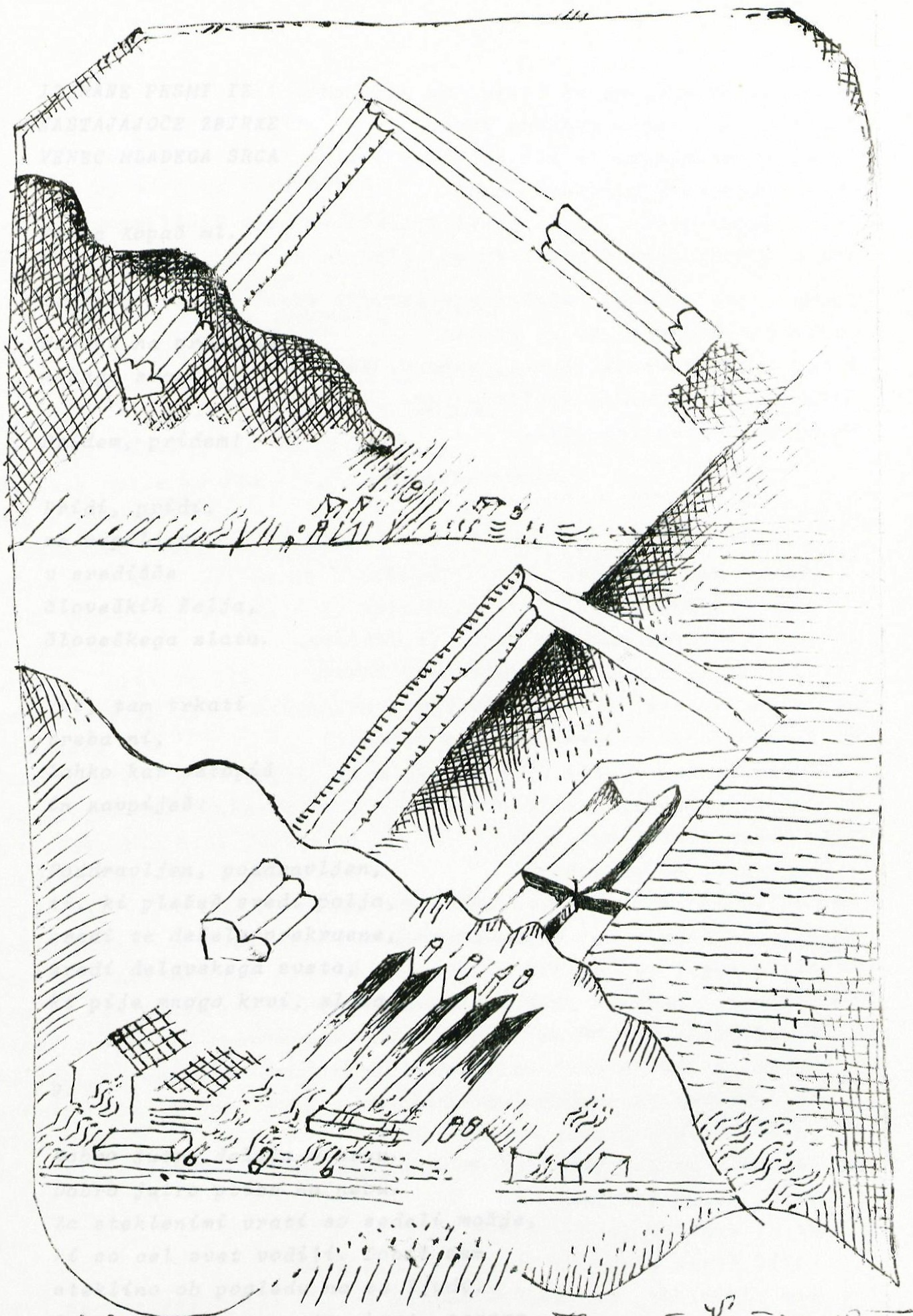
V januarju 1980.

Peter.

risba

Tomaž Kovačič

visura

Tomaso Bernini

IZBRANE PESMI IZ
NASTAJAJOČE ZBIRKE
VENEK MLADEGA SRCA

Franc Kopač ml.

1.

Prideš na proslavo
nekega srca?

Pridem, pridem!

Pridi, pridi,
se odpeljeva
v središče
človeških želja,
človeškega zlata.

Veš, tam trkati
treba ni,
lahko kar vstopiš
in zavpiješ:

Pozdravljen, pozdravljen,
ti, ki plešeš sredi polja,
sredi te dežele prekrasne,
sredi delavskega sveta,
ki pije mnogo krvi, zlata.

9.

Dobro jutro dežela v srcu.
Dobro jutro ptica na nebu.
Za steklenimi vrati so sedeli možje,
ki so cel svet vodili. Dobil sem
steklino ob pogledu na te ljudi.
Dobro jutro mama, ata, brat, sestra.
Dobro jutro ob počivanju v miru.
Dobro jutro navdih svobode.

Dobro jutro kri, ki si tekla, da jaz lahko ljubim.
Plaval sem po srcu svojega srca,
velik in neizčrpen je bil ta bazen življenja.
Dobro jutro ura molitve v srcu.
Dobro jutro dekle, ki si prvič ljubilo in bilo ljubljeno.
Dobro jutro iskreni politik, moj glas je za tvoj glas.
Dobro jutro delavec, vselej sem strušil elemente življenja.
Dobro jutro sonce, ki si vstalo
da je s teboj vstal človek, narava, živali...
Dobro jutro, z mojim spoštovanjem.
Nedeljsko jutro leta 1980.

12.

Nekega dne šel sem
mimo svojega očesa,
ko sem recitiral pesem o fantu in dekletu,
ko so tolmunške ode skicirale svoj šamet,
ko je dan dozorel v blestečem klasju,
ko darovanje Najvišjemu je bila daritev;
V bistvu sem ljubil življenje,
v življenju sem ljubil srce,
s srcem ljubil sem tebe;
kaj pa še hočeš dekle?
ko poljub Najnižjemu pripadal je v celoti,
ko delo je iskalo moj obraz in moje roke,
ko nisem mogel več ostati v zaprti sobi,
ko iskrenost zmagala je v prihodnjem stanju;
V tej bitki vojaki so izgubili hrano,
hrano, ki se je imenovala kri.
Kri, prepojena z ubijalskimi nagoni,
je obtičala v breznu morečih dni.
ko nevestin poljub popeljal ženina je na odprto morje;
Da še nekam zavijem,
da ji zaželim še mnogo let moji mami,
kajti danes praznuje svoj god, moj ata;
vse najboljše, vse najboljše...
ko voščil srečno novo leto sem življenju.

Poljubljal sem pesem srca.
 Smeh nekega otroka.
 Božajoče spomine na tvoj obraz.
 Strašen je bil klic po življenju.
 Mladeniča.
 Nisem več spal ne sanjal.
 Poljubljal sem polja, travnike, gozdove.
 Poznal nisem govorečnejev.
 Obuti v visoke škornje tlačili so življenja.
 Avtomobil je treščil direktno v ograjo.
 Krvoločni nasmeh, sla po ubijanju.
 Lahkotno petje na svobodi, o svobodi, sreča.
 Orožje moderne dobe.
 Virtuoznost norega ubijanja.
 Poljubljal sem tvoj obraz v tihoti.
 Mladi vojaki so obležali na bojišču.
 Ni obležal.
 Je umrl, ubit je bil.
 Pripeljali so ga v bolnišnico.
 Mladeniča.
 Srce še živi, živi, živi, mora živeti.
 Kelih resnične ljubesni.
 Razuzdanost v hiši javnosti.
 Srečnež pod mizo v gostilni.
 Gledam te in ti gledaš mene, prijatelj.
 Jok matere, neutolašljiv klic do mrtvega.
 Kaplje dežja na licu pokošene smrti.
 Bog je bil priča pokolu pri odprtih vratih.
 Ideal mnogih je opustošeno zrl skozi mrtve oči.
 Poljubljal sem delo mnogokaterih rok.
 Strašen krik mojega srca ob pogledu na mrtvega prijatelja.
 Mladeniča.
 Poljubljal sem zadnje vprašanje tvojega srca.

Stal sem na podeželju nekega srca,
 pripravljen, da iskreno ljubim ga.

Ko mi je sijal obraz v tem,
da bi bolj ljubil kot sem ljubil,
je bila pravilna zapoved,
zapoved mojega srca.

Jezik brutalni

vse pomori,

človeška nit

več ne zdrži.

Napredka več ni.

Kakor betonski zid,

se vam ne zdi,

da kri se napila

je druge krvi.

Prejeto pismo prijatelja

iz daljne dežele. V njem piše:

Velikanski most ljubezni je porušen!

Pošrt je s kostmi vred.

Pokopani so mnogi obrazi,

neverjetne pesmi, športni dosežki,

pokopana je vsa znanstvena teorija,

vsa umetnost, vsa kultura;

požlampana je vsa delavska kri,

in še najbolj kar me boli

pokopana je ljubezen, čustvo,

poljub, pozdrav, dotika se tal, okoli sveta,

tista za katero je bil tam most grajen.

Ne hodi zdaj sem, ker je prenevarno.

Čakal te bom na gori Posvečenja.

Iskreno te poljubljam in pozdravljam!

Gledal sem, kako so

lastavice gnezdo pletle.

Videl sem, kako človek

dom si je sezidal.

Slišal sem otroško petje

na stadionu ereše.

Čutil sem, da njegov obraz

ostal mi bo v spominu.

30.

Plameneče srce se je še zadnjikrat

ozrlo po zasneženih poljanah.

Sneg, vedno gostejši in težji
z zavestnim prodiranjem v zavest
z mrzlimo dušeče na dušek
izpitate čarobne kapljice,
celovečerne pravljice za odrasle.
Ugašanje srca v tej mrzlini,
ki je bilo na poti v deveto deželo
po večno gorečo svečo, s čustvom,
ki je bilo zelo goreče,
če bi to gledal skozi zaljubljenost
poljubov prepojenih napojenih
v vodnjaku, kjer so mučenci
v mukah pripravili razstavo
toplega, gorkega, ljubečega srca.
Čakajoč na letališču
angel varuh je bdel v duši
samorjenega prijateljstva.

'Razlita, razlita milina,
polomljene peruti, neutolažljiv jok;
vse je pričalo, da je izšel
iz vojne iz središča uničenja.
Kaj se je zgodilo, kaj, zakaj?
Takrat sem varoval zelo mladega fanta
vojaka, varoval nemir v njegovem srcu,
varoval, varoval z najčistejšim spoznanjem
spoznavanja mlade ljubeče duše,
varoval z bakljo resnične svetlobe.
Vasoval sem pri njem,
kadar je bil sam, čisto sam
z občutki, z občutjem neznosne bolečine,
bolečine, ki je morila in je kosila,
se dobrikala, se nasmihala, se posmihala
nekoga tlačila, nekoga dvigovala
s suhoparnim nasmehom in sovraštvom.
Pogovarjala sva se in ni bil obupanec,
saj je poezija njegova drla iz okvirja
nekega vtesnjenega kalupa v daljne, daljne,
še malo znane in nepoznane svetove.
In naj bo preklet tisti dan,
ko me ni bilo pri njem!

Bil je prost dan in sem šel v mesto,
kjer so vrteli zelo razupit film.

Z množico sem drvel, drvel na predstavo,
ki mi je uničila ljubo življenje.

Duhovno izmozgan sem pozabil
na delo, na delo, na delo,
na tisto čudovito poreklo
preteklega, sedanjega in prihodnjega časa.

Odtihotapil sem se za množico
in v tistem strašnem jutru
sem videl kako boleče, kako grozeče
je mlado srce bilo bitko z življenjem.

Kakšen izraz sem dobil, čutil sem,
da blaznim in še nasmehnilo se mi je
in poljubilo, ustnice so šepetale pozdrav,
nasmejane oči so mi govorile v naročje,
me vabile v objem. Sklonil sem se
ter legel zraven tega močnega srca.

Čutil sem vso mehkobo
in moč velikega ponosa.

Solze so vse zalile, napojile in prepojile.
Tulil sem kot zverinski glas,
ko sem pogledal po grobovih te dežele,
vseh dežela.

Karajoč opomin z neba
me je prikoval ob tla.

Slišal sem glas govoreči:

Samo to ti povem

pripelji te ljudi žive pred moje obličje!

Včeraj, danes pozabil sem ljubiti.

Notranje opustošenje je neusmiljeno
prodiralo na površje, kot raketni
motor zaječi, kadar uspe premakniti
velikansko obliko najčistejšega materiala.

Včeraj, danes pozabil sem moliti.

Verujoče srce pustim na oddihu,
da se scedi njegova najčistejša vera
in reži se napuh, ko odtekajo
te kapljice in se izgubljujejo za vedno.

Včeraj, danes - pozabil sem na vse!

Kaj pa jutri, jutri, jutri bo zarja
z Jutrovega že del dela opravljenega.

Žena je vodila dečka in deklenco.

Kosmač 80

ŽIROVSKI NARAVNI BISERI

I. SMREŠKO JEZERO Z OKOLICO

Matevž Pečelin

Smreško jezero se nahaja jugovzhodno od žirovske kotline in leži v globoki kotajni pod Vrhom Treh kraljev ter Lavrovcem. Je zelo lepo na pogled, predvsem pa je čudovita njegova okolica. V tem sestavku želim opisati to naravno lepoto in opozoriti na nekaj podatkov, za katere se je bati, da bodo utonili v pozabo.

Račevska dolina se pri Podlescu zoži v ozko grapo, katera se vzpenja proti Smrečju. Malo pod Smrečjem se odpre v poraščeno planoto, sredi katere se je ugnezdilo naše jezero. Okolica je poraščena z mogočnimi smrekovimi in jelovimi gozdovi, ki segajo vse do obale. Bližnja okolica je ravna, le tista stran, ki je obrnjena proti Vrhuh, je strma. Do nedavnega je jezero kraljevalo mirno in samotno sredi zelenih gozdov. Nekaj kmečkih domov, ki so oddaljeni več sto metrov od jezera, je bilo dolga stoletja edina človeška "civilizacija", katera je segla v ta samotni kraj. Povojna leta pa so prinesla nagel razvoj, ki je tudi tukaj pustil svoje sledove. Najprej so zgradili novo cesto Račeva-Smrečje in tako povezali Žiri z Vrhniko in Ljubljano po najbližji poti. Ta cesta se na spodnjem delu čisto približa jezeru, a se na srečo hitro oddalji. Za človeka nedvomno lepa pridobitev, za jezersko okolico pa to pomeni onesnaženje in izgubo miru. Cesta je namreč pripeljala poleg "poštenih" občo- dovalcev tudi brezvestneže, ki skrunijo gorsko naravo in pa počitniške hišice. Nekaj se jih je že ugnezdilo v neposredni bližini jezera.

Kraj je kot nalašč za počitnikovanje doline sitega človeka pod šotorom. V zezeru se da kopati, ker se voda v njem ob sončnem vremenu ogreje tudi do 28 °C. Po bližnjih gozdovih rastejo gobe, maline, zdravilna zelišča... Predvsem pa je tukaj svežega, zdravega, gorskega zraka na pretek in tudi mir se še ni povsem umaknil iz tega kota. V okolici so lepe izletniške točke, kot je na primer Vrh ali pa Lavrovec. Po bližnjih gozdovih se pase mnogo srnjadi, ne manjka pa niti druge divjadi, katera je značilna za te kraje: zajci, veverice, lisice, jazbeci... Izmed rastlinja je najpomembnejša cvetlica blagajev volčin, ki je endemična, se pravi, da raste v celi

Sloveniji samo v teh krajih. Ta cvetlica je zaščitena, prav tako kakor bodika, ki tudi raste v okolici. Naravovarstveniki pri planinskem društvu Žiri so ob času cvetenja blagajevega volčina že imeli veliko dela, ko so opozarjali brezvestneže, naj ne trgajo tega redkega cvetja in varovali njegova rastišča.

Jezero meri po širini okrog 80 metrov, nekaj več pa meri po dolžini. Kakih bistvenih pritokov nima, prav tako tudi ne odtoka. Zato se gladina jezera zelo spreminja, odvisna je od vremena in letnega časa - kolikor vode pač izhlapi. Voda v jezeru je motna, ob sušnih obdobjih skoro kalna. Vendar to ni onesnaženje, ki bi ga povzročil človek, je le posledica tal, na katerih leži jezero. Dno namreč ni apnenčasto, ampak je sestavljeno iz debelega blatnega sloja. To lahko lepo vidimo na obrežju, katero se iz čvrsto zaraščene gozdne ruše skoraj navpično skusti do gladine vode.

Jezero je verjetno prvi opisal idrijski profesor Kajetan Stranetzky. To je storil v zborniku "Carniola", izvestjah Muzejskega društva za Kranjsko leta 1916. Stranetzky omenja, da so takrat jezero imenovali domačini Koroška luža. To ime naj bi izhajalo od tod, ker je bila v starih časih na Vrhu Treh kraljev znana romarska pot za Korošce. Ker jih je pot vodila mimo jezera, naj bi po njih dobilo ime. To ime je danes že pozabljeno. Zanimivo pa je, da ga pisatelj Lojze Zupanc v svoji knjigi "Zlato pod Blegošem" imenuje kot Račevsko jezero. To ime se sicer uporablja še danes, vendar med mlajšim rodom že prevladuje ime Smreško jezero, katerega je dobilo od bližnjega zaselka Smrečje.

O nastanku jezera kroži med ljudstvom tudi bajka, ki jo je Lojze Zupanc zapisal in tako iztrgal pozabi. Bajka pravi, da je na mestu, kjer danes leži jezero, nekoč stala bogata kmetija. Na kmetiji je bilo vsega na pretek: od žita in vina pa do masti in mesa. Le vode ni bilo v bližini, zato so jo s sodi vozili iz bližnje Račeve. Kakor pa je bil gospodar bogat, tako je bil tudi skop. Beračem ni privoščil niti plesnivega kruha in jih je podil od hiše. Nekoč je možil svojo hčer in pripravil bogato svatbo, ki je trajala tri dni in tri noči. Zadnji dan je mimo prišel ubog berač in poprosil za kos kruha. Trdosrčni gospodar pa mu je stisnil v roko trdo in plesnivo skorjo kruha, katere še pes ne bi povohal. Ker je berač ni mogel jesti, je poprosil še za kozarec vina, da bi vanj namočil skorjo. Skopuh pa je stopil k sodu z vodo in jo natočil poln kozarec. Ko pa je ponudil beraču vodo, se je ta razjubil in vzkliknil: "O, da bi iz vašega sode zmeraj tekla voda!"

Komaj je berač odnesel pete, je iz soda pričela dreti voda. Svatje so poskušali zamašiti pipo, a jim ni uspelo. Voda je tekla še bolj in je tekla tako dolgo, da je preplavila kotlino, od bogate kmetije pa ni ostalo niti sledi.

Že omenjeni Stranetzky piše še o neki drugi bajki, ki pa je med starejšimi Žirovci živa še danes. Ta pajka pravi, da je nekoč v jezero padla deklica z dvema vprežnima voloma. Kasneje so našli njeno pečo in volovski jarem v studencu pri Gantarju v Brekovicah. Zanimivo, da sem na podobno legendo naletel že pod Blegošem. Tamkajšnji prebivalci pripovedujejo, da je nekoč v brezdno visoko gori pod Blegošem padla dekla, ki je iskala izgubljeno kravo. Čez več let so našli njeno obleko v studencu v Volaki. Ko smo potem to brezdno preiskali, smo ugotovili, da to nikakor ni mogoče, ker se brezdno konča v trdni skali, v njem pa tudi ni sledov o kakih vodnih tokovih, ki bi napajali izvire v Volaki.

- Tudi Stranetzky pravi, da zaradi geoloških razmer ni možna podzemeljska povezava med Smreškim jezerom in studencem pri Gantarju. Ta trditev pa že vzbuja pomisleke. Če upoštevamo, da je v vsaki legendi nekaj resnice, potem nam bo to še toliko lažje prav pri tej. Vprašati se moramo, kako da je ljudska domošljija povezala Smreško jezero prav z Gantarjevim studencem, ki vendar leži v drugi dolini in ju loči širok gorski hrbet? Povrh vsega pa je ta studenec prav neznamenit in skrit, da za njegovo lego še danes ve samo peščica posestnikov, ki imajo tam okoli zemljo. Logično bi bilo, da bi narod izbral za izmišljeno legendo kakšen studenec bliže jezera, ki je bolj znan in močnejši, pa priročnejši od Gantarjevega. Če si je torej narod izbral za svojo legendo prav slednjega in to v času, ko je bila povezava med ljudmi stokrat slabša kot je danes, lahko trdimo, da je za povezavo Račeva-Brekovice moral imeti neko osnovo.

Nadalje Stranetzky piše o potoku Zrkavec. To je potok, ki izvira v bližini Mlinarja v Novi vasi, kjer je še do nedavnega gonil mlin. O njem pravi, da je včasih ob lepem vremenu iz izvira tekla kalna, bela voda. Ljudje so to pripisovali deževju v oddaljenih krajih - recimo v Rovtah. On pa ta pojav pripisuje temu, da se v podzemeljskih zbiralnikih včasih odtrgajo skladi belega apnenca, ki ga voda izpira in tako tudi ob lepem vremenu prihaja kalna na dan.

Okrog leta 1965 je iz Gantarjevega studenca ob lepem vremenu nenadoma začela bruhati na dan belokalna voda in to v taki množini, da je pobelila celo Soro, v katero se studenec po kratkem teku izliva. Ob istem času se je nenadoma izpraznilo Smreško jezero do dna, kar do takrat menda ni bil primer že več desetletij. Sicer se jezero ob suši zelo skrči, vendar takrat voda izhlapi polagoma, ne odteče naenkrat. Ob tisti priliki so ribiči na vso moč reševali krape, ki so nenadoma ostali na suhem. No, tako smo dobili povezovalo Račeva-Brekovice in verjetno Nova vas. Tudi, če bi obveljala Stranetzkega teorija o beli vodi, je vendar več kot sumljivo, da se je ta prikazala ravno ob izpraznitvi Smreškega jezera. Sicer pa je to le ugibanje; če je pravilno ali nepravilno, naj ugotovijo geologi z barvanjem.

Po letu 1965 se je jezero izpraznilo še nekajkrat, sedaj pa že več let "drži". Če je ob ponovnih izpraznitvah tekla iz Gantarjevega ali Mlinarjevega studenca bela voda, žal nimam podatkov.

Na zahodni strani jezera se dviguje v nebo Vrh svetih Treh kraljev - 884 m nad morjem. To ime je očitno krščanskega izvora in ga nosi po gotski cerkvi, ki stoji na Vrhu. Prvotno ime še izpred krščanskih časov se je verjetno glasilo samo Vrh. Sedaj se uradno imenuje Vrh nad Rovtami. Z njega je prelep razgled na vse strani. Ob dobri vidljivosti se vidi tudi Ljubljana. Polhograjski Dolomiti so kot na dlani. Pogled ti seže do Triglava. Zanimivo pa je, da ni tako sončnega in mirnega vremena, da ne bi čez Vrh pihal veter.

Vzhodno od jezera, takoj za gozdnatim hrbtom, se nahaja vas Smrečje. Smrečje sestavlja več zaselkov, ta pa velja za osrednjega. V njem stoji baročna cerkev, posvečena Mariji in sezidana leta 1769. Tudi imena Smrečje si ni pretežko razložiti, saj vso pokrajino tam okrog pokrivajo gosti smrekovi gozdovi.

Na severovzhodni strani jezera se dvigujeta Lavrovec in Goli vrh - 961 m nad morjem. Ta dva vrhova sta poslednja odstavka v dolgi verigi Žirovskega vrha, ki sega od Gorenje vasi pa do Smrečja.

Že Stranetzky piše leta 1916 v "Carnioli", da je splošno ljudsko mnenje, da se jezero manjša. Če se res manjša in kako hitro se manjša, bi lahko ugotovili z dolgoletnim opazovanjem. Tej trditvi pa je verjeti, saj je usoda podobnih jezer znana. Vendar se nekatera sušijo hitreje, druga počasneje.

Upajmo, da spada naša Koroška luža ali Račevsko jezero ali Smreško jezero med poslednje!

/Pripis uredništva:

Objavljamo še zapis prof. Stranetzkega, ki ga M. Pečelin omenja in z njim polemizira. Original je v NUK pod signaturo II 83499./

JAME IN POŽIRALNIKI OKROG ŽIROV

Prof. Kajetan Stranetzky

V Carnioli l. 1913 sem popisal na straneh 105 - 109 jamo v Osojnici. Natančno pa še niso preiskane jame, takozvane "Matjaževe kamre", ležeče ob novi cesti, ki pelje iz Žirov na Logatec. Ker mi ni bilo mogoče dosedaj jih preiskati, omenim za sedaj nekoliko drugih zanimivosti. Pod Sv. tremi kralji (Vrh) se nahaja jezero, o katerem pripovedujejo razne bajke. Splošno trdijo, da se suši. Imenujejo ga "koroško lužo", ker so bojda v prejšnjih časih pogostokrat prihajali božjepotniki iz Koroške na Vrh. Po množini vode, ki se je nahajala v jezeru, so sklepali ali bo dobra ali slaba letina. Drugi menijo, da mora imeti jezero poseben podzemski odtok in, da je jako glaboko. Vsa ta mnenja nimajo nikake podlage. Jezero ima kalno vodo, je 80 m široko in 82 m dolgo, torej znaša njegova površina približno 6560 m². Voda se ne čisti, ker je zajeta v globeli verfenskih skladov. Ker nima odtoka, več ali manj hitro izhlapeva, kar zavisi seveda od vremena.

Nad jezerom se nahaja kotlina, napolnjena s čisto vodo. Njena površina meri približno 13 m². Vidi se, da ni v nikaki zvezi z jezerom, ker stoji gladina vode višje od jezera. Dandanes je napolnjena zaradi varnosti z ozirom na živino s smerečjem tako, da ni možno izmeriti globočine. Pravijo, da je padla nekoč deklica z dvema voloma v kotlino ter, da so potem našli njeno pečo in volovski jarem v studencu pri Gantarju v Žirovnici. Vsled geologičnih razmer je pa to popolnoma izključeno. Tudi ni mogoče, da bi šlo par volov z deklico v kotlino, ker ima vendar premajhen obseg.

Razun te kotline je še več drugih kotlin in požiravnikov v obližju jezera, ki pa so kakor se vidi popolnoma samostojni in majhni, ter se nahajajo v apnencu.

Hidrografičnega pomena bi bil studenec "Zrkavec", ki teče po Račevi ob vznožju Vrha pod zemljo med belerefonskimi plastmi. Poleg mlina v Novi vasi pri Žireh izvira kot vrelec iz dna in goni tudi mlinska kolesa. Čudijo se, da prihaja včasih ob lepem vremenu zelo belokalna apnena voda in mislijo, da je to vsled tega, ker je drugod deževalo. Vzrok temu pojavu pa je, da se tu pa tam odtržejo deli belerefonskega apnenca, ki ga voda polagoma izpira in se na ta način skali.

Slišal sem še o več brezdnih in jamah, ki bi jih bilo treba preiskati. Nahajajo se jame s kapniki na levi strani ceste od "Matjaževih kamr" dalje proti Rovtam. Brezdna nad Zrkavcem so gotovo z njim v zvezi. Konečno naj omenim še jamo pod Ledinco, ki bi jo bilo zanimivo preiskati. Brezdvomno se nahajajo v njej gnjijoče stvari, naj si že bodo človeška ali pa živalska trupla. V njej bi morda dobili preiskovalci tudi arheološke predmete. Da se nahajajo v jami pod Ledinco gotovo gnjijoči živalski ali rastlinski ostanki, priča slab vzduh v cerkvi sv. Ane na Ledinci, še posebno pa pojav, ki so ga opazovali v juniju leta 1914. Nekega junijevega dne so stali v mraku ljudje na cesti v Stari vasi. Naenkrat je švignil visok bledomoder plamen izpod hribčka ter razsvetljeval skoraj cel čert minute cerkev popolnoma jasno. Skoraj gotovo je bil to vodik, ki se je užgal na zraku in ki je nastal iz gnjiočih snovi. Pri preiskavanju jame bi bilo treba seveda prodreti že zasuti vhod.

preizkušani in so preizkušnje Krasno prešli!

Zelim vam iz seje oca, da bi ostalo vse
obustno toplo in prijetno ljudske prosvete, svetlo
zavestne napredne sociokristične miselnosti,
ki ves to pri političnem in strokovnem delu
zanesljivo vodila v pravo smer.

Če prosite mi, proram, da vam s svojimi
očjo vrtom tako proram. Ker je ta, ker sem
ves čas upal, da vas bom osobno obiskal
v Ljubljani, da bi s vami si stisnil ponujeno mi
in jaro tako in tako, in jaro; a da je
vidim, da do ne bo tako Krasno mojca. Pa
s dalm tudi refa!

Z najljubšimi po zboru

Jes

Stitoni v petletko!

Stojupravni

GOVOR NA USTANOVNEM OBČNEM
ZBORU "SVOBODE" V ŽIREH 1955

Ivan Regent

Spočetka sem mislil govorili le o nalogah Svobod. Ker pa smo že prešli to točko, bom govoril tudi o nalogah tukajšnjega bodočega društva Svoboda.

Glede nalog se da prav na kratko povedati: po kulturnem delu kulturni počitek, kulturno razvedrilo! To je naloga Svobod, a hkrati s tem vzgajati naše delavce kolikor je največ mogoče. Pokazati našim delavcem, da imajo danes državo formalno v svojih rokah, da pa njihova izobrazba še ni taka in ne zadostuje, da bi mogli imeti svojo državo resnično v svojih rokah, da pa bomo dosegli direktno ali neposredno, ljudsko demokracijo. Imamo vlado naših ljudi in če hočemo, da bi dosegli vlado ljudstva, moramo naše ljudi izobraziti in jim dati najširšo in najglobljo izobrazbo. Prvotna naloga Svobod je izobraževati ljudi s predavanji, z najrazličnejšimi tečaji, s krožki, itd. Vsekakor, bodoči odbor bo moral skrbeti, da bo dobil čim večje število ljudi, ki se bodo posvetili izobrazbi in izobraževanju. S tem pa ni rečeno in to je bilo popolnoma pravilno povedano, da bi bili mi proti zabavi. Nasprotno. Delavci po 8 do 10-urnem delu imajo pravico kulturno se razvedriti, pravico imajo zabavati se. Nihče izmed nas ni za pijančevanje, toda nuditi delavcem primerno kulturno zabavo, to je naloga naših delavskih društev. Naj bodo šahovski krožki, če ljude ljubijo balinčanje - organizirajte, če ljubijo kegljanje - organizirajte, če je pametno organizirano, in čisto prav je; namesto da bi ljudje hodili po privatnih stanovanjih, naj se organizirajo plesne šole. Tudi to bo vzgajalo naše mlade ljudi. Vse to so naloge naših Svobod. Vidite, da niso ozke, marveč so naloge naših društev široke in globoke in jaz vam v imenu Zveze Svobod čestitam, da ste se tudi tukaj odločili organizirati Svobodo.

Imenuje se delavsko prosvetno društvo Svoboda, ni pa rečeno, da morajo biti člani samo delavci. Pametno je, da bo vodstvo v rokah delavcev, kolikor je to mogoče. Smejo pa biti člani društva vsi, tudi naši kmetje in nameščenci, obrtniki in gospodinje. Poglavitno vprašanje je, kaj dela to društvo, na kakšen način to društvo razširja in nudi izobrazbo.

Delavci naj naša društva vodijo tudi skupaj z nameščenci.

Mi smo danes že prešli iz naslova delavcev v naslov delovno ljudstvo.

Opozarjam vas, da pri nas še vedno obstajajo razredi. Če imamo državo, pomeni, da so tu še razredi. Prej je bila država v rokah sužnjeposestnikov, fevdalcev, kapitalistov, sedaj imamo državo v rokah mi. Prej so imeli državo v rokah izkoriščevalski razredi, da so s pomočjo državnega aparata držali delavce in kmete v podrejenosti. Sedaj imamo v rokah državo mi, državo ljudstva. Sedaj je na nas, da tiste, ki so nas izkoriščali, prisilimo, da se naučijo delati, sedaj je naloga na nas, da jih držimo v podrejenosti. Počasi pa moramo razrede likvidirati. To je dobro, da se tega zavedamo, da se zavedamo, da država odmre sama po sebi. Ne vsaka država, ampak le socialistična država more odmreti, pa ne takoj, marveč tedaj ko ni več razredov. Razredi pa ne odmro sami po sebi, ampak z nasiljem, treba jih je z nasiljem likvidirati.

Nasilja namreč niso vedno bič, niso vedno vislice; nasilje je tudi vsak zakon. Zakon vas sili, da se po njem ravnate. Mi, kadar govorimo o nasilju, ne govorimo samo o zaporih, o policiji, o žandarmeriji, o vojaštvu, ampak govorimo predvsem o naših zakonih. Zakoni so prva stopnja nasilja in ti so tudi pri nas in pri nas niso nič drugega kakor to, da zahtevajo od vsakega posameznika, naj se ravna po naših zakonih. Ni nobena sramota, če delavec zatoži bivšega izkoriščevalca, da krši naš zakon.

Če mi ne bomo varovali naših zakonov, ne vem, kdo jih bo ščitil. Potem bomo morali imeti policijo, zandarje itd. Dokler se delovno ljudstvo samo ne bo zavedalo, da mora biti ono samo zaščitnik svojih lastnih zakonov, da je poklicano, da brani svoje lastne zakone, do tedaj ne bo za nas dobro. To so tudi naloge Svobode.

Svobode so kulturnoprosvetne organizacije, so pa tudi politične organizacije, kajti npr. Svobode ne bodo gradile cerkva in zahtevale, da morajo ljudje hoditi k maši in tudi ne prepovedale. Agitirale pa bodo, da ljudje ne bi hodili k maši. Svobode ne bodo prepovedale svojim članom, svojim pevcem, naj ne hodijo pet v cerkev, ne bodo pa agitirale, naj postanejo pevci cerkvenega kora. Svobode ne morejo imeti organistov za svoje pevovodje.

• Mi nismo proti organistom, ker so organisti. Toda organist zapoje vsako pesem kot litanije in že s tem agitira za cerkev. Oni po svoje pojo in orglajo, oni po svoje uče, mi pa imamo svojo metodo in svoj namen. Svobode so torej tudi politične organizacije. Mi ne bomo šli širit kapitalistične in vatikanske ideje. Nismo torej apolitična organizacija.

Mi imamo svoje ideološke tečaje, kjer učimo naše ljudi marksistično-materialističnega gledanja na svet. Svobode so prosvetne organizacije, ki služijo neki določeni politiki, politiki demokratičnega socializma, politiki naše lepše bodočnosti. Naša sedanjost ni še taka, kakor si jo želimo, in smešno bi bilo, če bi hodili po svetu pripovedovat, da pri nas na praznik ali ob nedeljah lete pečene piške v usta. Mi bomo bolje živeli, toda vprašamo se, od kod naj vzamemo to boljše življenje. Ali z neba? Ali naj to boljše življenje dajo naši voditelji od Tita navzdol? Ali naj si ga pridobimo od zunaj z darili? Naša bodočnost je v visoki storilnosti dela; tam je naša blaginja. Mi ne moremo danes še znižati cen, ker imamo blaga še premalo, in če bi mi hoteli cene znižati, moramo več producirati. Naša delovna storilnost in ljubezen do dela morata biti na vse večja.

• Mi imamo dobre delavce, dobre, ne moremo reči, da nimamo dobrih delavcev. Pa pogledjte storilnost dela v Ameriki, ta je gotovo 50-krat večja kakor pri nas. In pred kratkim so v Ameriki mobilizirali vse, univerze, največje ameriške znanstvenike, da naj iščejo načine, po katerih bi še lahko povečali storilnost, ne, da bi pritisnili na delavce. V tretji številki "Socialistične misli", v članku dr. Kyovskega, ki je izredno interesanten, boste našli, da tamkaj, kjer je storilnost dela 50-krat večja kot pri nas še vedno iščejo, kako bi povečali storilnost dela. Mi pa si mislimo, da smo visoko storilnost dela že dosegli.

• Kar velja za petje, velja tudi za naše predstave. Kaj pojemo? Kaj igramo? Mi nismo ozkosrčni. Med tistim, kar je ustvarjenega, je mnogo lepega in mnogo poučnega, je mnogo dobrega. Ne gre vse staro zanikati, treba je znati izbirati med starim tako, kar se tiče iger in kar se tiče petja. Ni vseeno, kaj pojemo. Pred kratkim sem se razjezil na naš radio, ker igrajo same pijanske pesmi, kakor da slovimo Slovenci kot sami pijanci. Mi imamo nešteto lepih pesmi, dvospevov, trospevov in lepe pevske zборе;

naš radio pa misli, da ne smemo nič drugega peti kakor to, kako je vince sladko, in to še tako, kakor pojejo take pesmi v gostilni. Ali je treba, da naše Svobode posnemajo kaj takega? Ne, tovariši; ne vem, ali vam je znano, da je GO Zveze Svobod razpisal natečaj za igre in pesmi, zborovske pesmi, in dobili smo obilico najrazličnejših novih zborov in iger ali med njimi ni bilo nobene take, ki bi dobila nagrado. So pa takšne, da so lepše od tistih kakor jih sedaj pojejo in igrajo. Treba se bo samo potruditi, da bo novi odbor prišel do teh.

Prijatelji! Delo na prosvetnem torišču je težko, izredno težko. Po vsej verjetnosti je najtežje delo. Tovarne zgradimo, stroje lahko kupimo, a za novega človeka je treba leta in leta in cela pokolenja, da ga naredimo. Ni treba obupavati. Če mislite, da ste eno leto, dve leti dobro delali, da je zato vaše društvo postalo dobro, še ni dovolj. Treba bo delati 10, 20 let, pa še ne boste dosegli svojega namena, ker je to izredno težko delo, ker vse stare misli tičijo globoko v možganih naših ljudi in preden jih izrujete iz njihovih teles, je treba zelo zelo veliko časa. A poleg tega je še nekaj drugega. Vi jih učite drugače, a doma jih učijo drugače. Tako je tudi v šoli. To je rak rana na našem telesu. Bili so trenutki, ko so veljala povsod ista načela. Doma so učili otroka veruj, moli boga, hodi k spovedi, itd. In v šoli so ga učili isto, zato je vlada-la med šoli in domom nekaka harmonija. Danes je ta harmonija zrušena. Doma ga uče po starem, v šoli drugače, po novem. Učitelj ga uči, kako so stvari nastale, kako so se počasi razvile, da je materija večna itd., doma pa ga uče, da je bilo vse ustvarjeno v enem dnevu ali v šestih dneh. Potem je pa lahko bog počival. Je to disharmonija, ki ne obstaja samo med šoli in družino, ta obstoja tudi med domom in našimi društvi. Vi dajete naši mladini v roke nova izobraževalna sredstva, a mati dà otroku v roko oljko, podobice ali karkoli. Zavedajte se, da je to naše prosvetno delo izredno težko, pa tudi izredno potrebno. Pomislite, da ustvarjamo že sedaj organizme, ki so organizmi socialistične demokracije. Mi smo izročili upravo podjetij našim delavcem, mi začenjamo ustanavljati uprave naših osnovnih šol, srednjih, visokih šol, toda to so prvi začetki, zato pa potrebujemo neverjetno mnogo izobraženih ljudi, ki verjamejo v socializem, v našo prihodnost, ljudi, ki verjamejo, da hočemo v komunizem, t.j. v brezdržavje. To sicer ne bo še jutri ali pojutrišnjem. Ampak imamo ljudi, ki to verjamejo.

Naše Svobode so dolžne jemati ljudi iz gostiln, cerkvà, jih izobraževati za njihove sedanje in njihove bodoče potrebe in jih socialistično vzgajati. Mi nimamo mnogo dobrih predavateljev na razpolago. Ne smemo pa pozabiti, da imamo danes Izvršni komite CK ZKS, predsedstvo SZDL, izvršne svete itd. Za vse to imamo premalo sposobnih ljudi. Ogromna večina ljudi se je borila v naši osvobodilni borbi, ker se je hotela osvoboditi iz pod tujega robstva, borila se je torej z narodnega stališča, le počasi, počasi se je ta borba razvila v socialistično revolucijo. Vzgajati moramo ljudi temu primerno.

Mislím, da vam smem obljubiti, da vam bomo poslali iz Ljubljane kake predavatelje, vi pa postopoma organizirajte tečaje, katere lahko obiskuje le malo število tovarišev. Na predavanja naj pridejo vsi ljudje, na seminarje pa samo tisti, ki so se zapisali. Mi vam bomo pomagali.

Vi potrebujete prosvetni dom. To res potrebujete in ta naj bi bil rabljiv za vse ljudi. Le pogledjte cerkve: luči, sveče, orgle, kadilo, petje. Cela opera v gledališču. A mi imamo naše kulturne domove, ki so marsikje podobni skednjem. Če hočete, da bodo prosvetni domovi vabljeni, opremite jih kakor se spodobi, in tudi tu vam bo Zveza priskočila po možnosti na pomoč, da bo lep kulturni dom, da boste lahko imeli ne samo kje se zabavati, igrati, ampak da bo privlačen bolj kakor cerkev, da bo postal dom svetel, prijeten, kjer se bo lahko razvijalo družabno življenje.

Nismo farizeji, nismo kapucinarji, smo veseli ljudje, ki radi zaigramo, ki radi zaplešemo, saj imamo pravico do tega. Ni se treba sramovati, da hočemo, naj vsi ljudje veselo živijo na tem svetu in da jim moramo pomagati.

Treba je organizirati tečaje, širše tečaje, ki so potrebni za splošno izobrazbo. Vi ne boste vzgojili človeka v socialistični misli, če ne bo nič znal. Ravno tako ne boste brez izobraževanja ljudi uničili vero, da je bog ustvaril svet v 6 dneh. Tega ne morete doseči s katekiziranjem; pravilno je dati ljudem zadostno splošne izobrazbe, da se bo vsak zavedal, da nastanek sveta, naše zemlje je bil vse drugačen in da je bilo treba milijone let razvoja, preden je človek dosegel današnjo stopnjo.

Berite "Socialistično misel". Branje "SM" bo težko za naše delavce. Sčasoma pa se bodo naučili brati tudi težje članke. Mi ne smemo iti z izobrazbo navzdol. Mi moramo ljudi dvigati na stopnjo, da nas ne bodo samo dosegli, ampak tudi presegli.

In nazadnje bi vam še toplo priporočal, da kolikor mogoče pritegnete v svoje društvo mladino, kajti mladina je naša bodočnost. S starimi ljudmi ne boste naredili več mnogo novega. Ti so že zgrajeni in zgarani ljudje. Hodili bodo na vaše predstave, če boste lepo zaigrali, bodo vam tudi ploskali. Novi ljudje morejo postati le mladina, mladina je tista, ki morate skušati z vsemi silami, od ranega jutra do poznega večera z njo delati. Saj bo ona tista, ki bo prevzela društvo v svoje roke in bo, če jo bomo pravilno vzgojili, sposobna voditi našo državo in naša društva naprej. Mi pa moramo za napredkom. Zato moramo dobiti mladino v svoje vrste in to z delom med njo. Pridobiti in vzgojiti moramo mladino, da bi dobili bodoče voditelje naše države in naših društev. Svobode so delavska prosvetna društva in mora biti njihovo vodstvo če le mogoče v rokah delavcev, katere mora vzgajati v socialističnem duhu. V enakem duhu mora vzgajati vse svoje člane in kazati pot drugim. Če bodo Svobode to naredile, bodo napravile svojo dolžnost. Lahko zagotavljam, da bo tudi Zveza napravila svojo dolžnost do vas.

/Pripis uredništva:

Pričujoči govor je avtor objavil v svoji knjigi Poglavje iz boja za socializem III na straneh 299-304. Izšla je v Ljubljani 1961./

Dokumenti

TD Sokol Žiri

Odlomki

iz

kronike

ODLOMKI

IZ KRONIKE ŽIROVSKEGA SOKOLA

/Najta kronika:/

Kulturna potreba je, da ima tudi žirovski Sokol napisano zgodovino, zato, da si na podlagi minulega in prejšnjega lahko podamo urejeno pot v bodočnost.

Žirovski Bori in premislil! Potem pa pojdi...
Nič ni popolnega. Dolžnost nas vseh pa je, da svoje napore usmerimo se s pomočjo izpopolnjevanja približati najpopolnejšemu...
V tem smislu naj živi žirovski Sokol!

1905

Na ustanovitev in razvoj žirovskega sokolskega društva so vplivale trije činitelji:

zunanje moči in sile,

lastna sposobnost dovezemanja in

krajevne razmere za časa spajanja prvih dveh.

Začetek je bil sličen začetkom drugih sokolskih društev onega časa.

Razvijalo se je s malega, kot gorčično zrno.

Spet Ivan Kršinič, ki je bil pri spočetju, rojstvu in nadaljnjem razvoju društva, pripoveduje tako-le:

"Prostovoljno gosliško društvo na Dobradi je priredilo dne 15. oktobra 1905 veselico v svoje društveno korist. Povabljeni idrijski Sokol se je je udeležil. Ta dan so videli žiri drugi Sokola. Prvi sokolski pohod v žiri so priredili idrijski sokoli v letu 1898, ko so pri Kamenški v Novi vasi nastopili z javno telovadbo. Ondi so nastopili zato, ker je bil tedanji gospodar Anton Šedaj član idrijskega sokolskega društva. Nastop v 1. 1898 žirovčan ni postal drugega v spominu kot rdeče srajce in vražje prekuševanje na različnem orodju.

V 1. 1905 pa je bil sprejem Sokola izredno priročen. Ko so začeli ljudje trebetanje Sokolcev, so drli vsi na cesto. Gosliči so nastopili v red, da bi kar najzgodnejše sprejeli Sokola. Vse obče je

gostilščar tako odkrillil.

ODLOMKI

IZ KRONIKE ŽIROVSKEGA SOKOLA

/Motto kronike: /

Kulturna potreba je, da ima tudi žirovski Sokol napisano zgodovino zato, da si na podlagi minulega in prežitega dobro podučen uravna pot v bodočnost.

Žirovec! Beri in premisli! Potem pa pojdi in stori!

Nič ni popolnega. Dolžnost nas vseh pa je: iz svoje nepopolnosti se s pomočjo izpopolnjevanja približati Najpopolnejšemu.

V tem znamenju naj živi žirovski Sokol!

1905

Na ustanovitev in razvoj žirovskega sokolskega društva so vplivali trije činitelji:

zunanje moči in sile,

lastna sposobnost dovezemanja in

krajevne razmere za časa spajanja prvih dveh.

Začetek je bil sličen začetkom drugih sokolskih društev onega časa. Razvijalo se je z malega, kot gorčično zrno.

Brat Ivan Kržišnik, ki je bil pri spočetju, rojstvu in nadaljnjem razvoju društva, pripoveduje tako-le:

"Prostovoljno gasilsko društvo na Dobračevi je priredilo dne 15. oktobra 1905 veselico v svojo društveno korist. Povabljeni idrijski Sokol se je je udeležil. Ta dan so videli Žiri drugič Sokola. Prvi sokolski pohod v Žiri so priredili idrijski sokoli v letu 1898, ko so pri Kamenšku v Novi vasi nastopili z javno telovadbo. Ondi pa so nastopili zato, ker je bil tedanji gospodar Anton Sedej član idrijskega sokolskega društva. Nastop v l. 1898 Žirovcem ni pustil drugega v spominu kot rdeče srajce in vražje prekucevanje po različnem orodju.

V l. 1905 pa je bil sprejem Sokola izredno prisrčen. Ko so začuli ljudje trobentanje Sokolov, so drli vsi na cesto. Gasilci so nastopili v red, da bi kar najdostojneje sprejeli Sokole. Vse obnašanje sokolov: prihod, korak, povelja, red in kroj je domačo uniformo gasilcev takoj nadkrilil.

Sokolskemu pozdravu "Na-zdar" je odzdravilo gasilno društvo z običajnim "Na pomoč!" Načelnik idrijskega Sokola brat Julče Novak je v kratkem pozdravnem nagovoru izrazil željo, naj bi se tudi v Žireh kmalu dvignil Sokol.

Razpoloženje je bilo izborno. Načelnik J. Novak je spoznal, da je ugoden čas za setev sokolske misli v Žireh. Zbral nas je več navdušenih, ki smo se ga venomer držali. Naročil nam je poiskati hišo, kjer bi mogel pojasniti ljudem pomen in cilj Sokolstva. Tinčna na Dobračevi št. 6 je odstopil v ta namen prostor v svoji hiši. Tam se nas je izbralo polno žensk in moških. J. Novak je govoril o pomenu sokolskega dela za nas Slovence in sploh Slovane ter vzpodbujal k odporu Nemcem, kar nam je zelo ugajalo. Govoril je zelo prosto - skoro revolucionarno za tedanjo dobo, s čimer nas je le podžigal in jačil v naših do slej tihih misli. Povdarjal je, da posameznik tega ne zmore, zato da je treba ljudi, ki se združijo v obrambo proti nasilju. Take združitve da je treba tudi v Žireh, ki naj bo v sokolskem društvu.

Končni uspeh tega sestanka je bil, da se društvo še ne more osnovati. Osnuje naj se sokolski odsek, ki ga bo tehnično in sploh vodilo idrijsko sokolsko društvo.

Takoj smo sestavili nekak "pripravljalni odbor za postavitve žirovskega odseka telovadnega društva Sokol v Idriji."

V ta odbor smo bili izvoljeni: jaz, Ivan Kržišnik, takrat občinski sluga, Tomaž Žakelj, čevljarski pomočnik, Franc Bizjak, trgovski pomočnik, Rado Poljanšek iz Sela 24. Pričeli smo nabirati člane. Dobili smo jih nekaj čez 40 - samih moških. 21. oktobra 1905 smo imeli že prvi redni občni zbor pri Kamenšku v Novi vasi. Takrat smo izvolili za:

predsednika br. Ivana Kavčiča, stud.iuris.
podpredsednika br. Tomaža Žaklja, čevljarja
tajnika br. Franca Bizjaka, trgovca
blagajnika br. Matevža Strliča, čevljarja
načelnika br. Ivana Kržišnika, občinskega slugo.

Istega dne smo se priznali za:

ODSEK ŽIRI TELOVADNEGA DRUŠTVA SOKOL V IDRIJI (21.10.1905)."

1906

Odsek je marljivo deloval. Posamezni zapiski niso ohranjeni, da bi se moglo posneti, kaj smo delali to ali ono leto. Živelimo delu. K temu so nas spodbujali pred vsem: br. Julče Novak iz Idrije, Franc Krčnik iz Idrije in Engelbert Gangl, učitelj v Idriji. Zlasti prva dva sta prihajala nedeljo za nedeljo k nam ter nam kazala, kako je treba vaditi na tem ali onem orodju. Vzorno nas je spodbujal brat Krčnik, ki se ni strašil ne vremena ne daljave, poleg tega pa skromno živel v Žireh. Njegovi stroški so nam bili zgled skromnega sokolskega življenja. Znašali so na vsak tak podučni dan 30 krajcarjev.

Kljub vsemu temu pa bi napredek ne mogel biti nikdar tako ugoden, če ne bi imeli doma nikogar, ki bi gledal na telesno in duševno izobrazbo naših članov. To smo imeli v br. Ivanu Kavčiču, stud.iur.is. Sokolsko vzgojen v zlati Pragi je širil in udejstvoval sokolska načela v svoji rodni vasi. Kot naobraženec in vnet sokol je skrbel, da so se člani odseka sestajali in se medsebojno spoznavali. Deloval je med člani kot načelnik pri telovadbi, na cesti, sprehodih, izletih, povsod, kjer je mogel. Za nalogo si je postavil:

izobraziti ljudi do kar najvišje telesne in duševne popolnosti.

S svojim delovanjem je dajal lep zgled, da je bil obisk telovadbe vedno reden. Ni se strašil: 30 telovadcev je imel spočetka - odpadli so - nazadnje jih je ostalo komaj še 10. A s temi je delal neumorno v 5 m široki, 6 m dolgi ter 2,5 m visoki "telovadnici" v prvem nadstropju gostilne pri "Katri" v Žireh. Gospodar Ivan Kavčič, ki je bil sokolom naklonjen, jim je prepustil to sobo v brezplačno uporabo za telovadbo.

Januarja 1906 smo imeli drugi redni občni zbor.

Ker je bilo v zimskem času težko zdržati redni obisk telovadbe, ljudi pa treba na vsak način obdržati, je vpeljal br. Ivan Kavčič igre - gledališke predstave. Prišlo je do prve take prireditve. Uspela je zelo povoljno. Tej je sledila druga, itd. - pričelo se je življenje in zanimanje za društvo, kar je k njegovemu napredku mnogo pripomoglo. Vrh tega br. Ivan Kavčič ni pozabil na najpotrebnejše: ob dolgih zimskih večerih je predaval bratom o sokolstvu, njegovemu namenu in cilju, učil jih dostojnosti, spoštovanja in bratstva, kar je bilo zelo težavno umeti mladim fantom, prepojenim s takratnim vaškim sovraštvom.

Par analfabetov je bilo med njimi - Ivan Kavčič je prijel za abecednik ter jih pričel učiti v branju in pisanju.

Takemu in podobnemu delu je bil posvečen zimski čas.

Spomladi in v poletju je prirejal odsek pešizlete, zlete in javne nastope s telovadbo doma, v Gorenji vasi in Idriji. 10.6.1906. je nastopil skupno z Idrijo na Razpotju, julija istega leta pa priredil prvo javno telovadbo doma "na sejmišču" pri Katri. Nastopa so se udeležili tudi idrijski sokoli. Izvajali smo celjske proste vaje ter nastopili na orodju. Uspeh je bil izboren. S tem nastopom je pridobil odsek zelo na ugledu pri narodno in sokolsko čutečih, na nasprotni strani pa neskončno sovraštvo. Razvpili so nas za brezverce. Tako je nastal silen upor našemu delu pri duhovščini in konservativnemu kmetu. Duhovni so pričeli s svojo gonjo in kmetu se je zdela telovadba neumnost. Poleg tega je prišla vsled našega napredovanja zavist dobračevskega garsilskega društva, ki je tudi začasno skušalo ovirati naš razvoj. Silnemu zatiranju se je upiralo samo izborno zasnovano in vztrajno izvajano odsekovo delovanje, ki ga ni mogel uničiti nobeden teh napadalcev. Napredovali smo tako, da smo se vsled pomanjkanja telovadnega prostora zahvalili Ivanu Kavčiču iz Žirov 44 za prvo pomoč ter se jeseni 1. 1906 preselili h Kamenški v Novo vas. Tam nam je sa. Marjana Sedej prepustila v brezplačno uporabo eno sobo v izmeri: 5 m širine, 8 m dolžine ter 3 m višine, pred kozolcem pa toliko vrtu, kolikor ga zavzamejo vsi telovadci pri prostih vajah. Tako smo si pridobili potreben prostor za vežbanje saj v ugodnem vremenu.

S tem preseljevanjem se nam je sprožila drzna želja: kaj, ko bi imeli svoj dom, kot na Češkem. - Željo je podžgal še načelnik Julče Novak. Uvideli smo, da sicer udobnejši prostor ne ustreza našim potrebam. Po zimi so bile težave s telovadbo, prostor za javne telovadbe je bilo treba iskati, moledovati je bilo treba za prostore, kjer smo hoteli uprizarjati igre, predavanja in zabave, manjkalo je prostora za skušnje, čitalnico in knjižnico, katero smo hoteli imeti. Želja in potreba po lastnem domu je postala nujna zavest že vsakega člana.

...

1908

...

Pričelo se je ogromno delo! Stavbni odsek ga je porazdelil med vse članstvo.

Posebej določeni so samo pisarili in moledovali širom sveta za denarne prispevke. Našli so vsa narodna in napredna društva ter razne domačine v Ameriki. Drugi so dovažali kamenje in šoder s Sorine struge. Tretji so dajali stavbni les, četrti vozno živino, peti so žgali kamenje v apno, ga zvažali domov in ugašali; drugi so zopet kopali temelj - vsi pa brez vsakega godrnjanja in brez vsakega plačila. Brezplačni lom kamenja je dal br. Jakob Kavčič iz Žirov 3. Br. Ivan Gruden in br. pl. Premerstein sta darovala potrebne deske - vsak je prispeval po svojih močeh.

Tako se je pričelo s kopanjem temelja v juniju 1. 1908.

Po nasvetu br.stud.iuris. I. Kavčiča se je kopanje temelja pričelo s primerno častjo. Po zgledu Čehov so prišli na stavbišče člani in članice. V priprosti besedi je br. I. Kavčič razložil pomen tega dela. Nato so prijeli vsi: člani in članice za lopate in krampe - orodje je zarožljalo - članice so kmalu odložile, zato pa so nadaljevali člani, dokler ni bil zagotovljen osnovni del temelja...

Delo tega časa pri žirovskem Sokolu je bilo podobno srednjeveški tlaki. Razlika je bila samo v volji. Z zavestjo osamosvojitve, na podlagi katere bodo delovali Sokoli za povzdigo izobrazbe naroda, so se lotili nesebičnega truda.

Vsa požrtvovalnost članstva še vendar ni zmogla vseh ovir. Rabili so še ogromno svoto denarja, čeprav so že veliko nabrali in naprosili. Ni šlo drugače - treba je bilo najeti posojilo. V seji 14.4. 1908 so sklenili iskati kredita pri "Okrajni (mestni) hranilnici" v Idriji. Dne 11.6.1908 so pri omenjenem zavodu podpisali poroštvo za 12.000 kron izplačanega posojila ti-le bratje-poroki:

Dolenc Matija iz Stare vasi št. 15,

Kržišnik Ivan

Poljanšek Jakob st. iz Sela št. 24,

Poljanšek Valentin, Dobračeva 15,

Žakelj Josip...

S pomočjo tega posojila se je jelo graditi. Čas gradnje pa ni bil ugoden: v juniju! in to na kmetih! ko je takrat zaposleno vse s poljskim delom. Posledice tega se vidijo v seji z dne 5. junija 1908, kjer je odbor sklenil naložiti denarno kazen v znesku ene krone za vsako neopravičeno zamudo udeležbe odborove seje.

Na drugi strani pa kaže ta sklep dejstvo, kako resno je takratni odbor pojmoval svojo nalogo.

Značilno za to dobo je, da razen tega zapisnika tja do otvoritve ni nič več pisanih ne sej ne sklepov. Malo so sejali, zato pa delali kot morda nikdar ne prej ne slej. Da je bil le cilj tu - izvršitev je šla po ustnem pomenku najprej tam, kjer je bila najnujnejša...

V teh par mesecih je bila stavba toliko dovršena, da so mogli računati na skorajšnjo otvoritev. Nova skrb: obrniti kar največjo pozornost vsega narodnega občinstva na slavnostni dan, nas je gnala k temu, da smo jeli pravočasno obveščati slovensko ljudstvo ter skrbeti za veliko pripravo te proslave. Posrečilo se nam je.

In tako se je zgodilo, da je bila dne:

30. augusta 1908
NA SLOVENSKEM PRVA
OTVORITEV SOKOLSKEGA DOMA
V ŽIREH.

Notranji ometi so še dišali po malti, apneni belež se je komaj sušil, ko so že prihajali prijatelji Sokolstva k ustanovitvi prvega sokolskega doma na Slovenskem.

Že na predvečer otvoritve je bila vas popolnoma zasedena po posetnikih. 29.8. so idrijski sokoli uprizorili v našem domu prvo igro "Deseti brat". Družabnost tega večera je povečala idrijska godba "Struna".

Na dan otvoritve so se ob 8^h zjutraj oglasili rogovi in fanfare. Kmalu smo čuli trobentanje z vseh koncev doline, koder so bili nastanjeni sokoli. Ljudje so prihajali z vseh strani. Korporativno so se udeležila društva Sokol: Idrija, Kranj, Logatec, Ljubljana, Škofja Loka, Cerčno, Vrhnika; po zastopstvu pa: Slovenska sokolska zveza, Ljubljana I, Ljubljana II, Tržič, Zagorje;

dalje: zastopstvo Sokola z Reke in Zagreba; 29.8.1908 pa je poslala čestitke in radost k temu dnevu Češka Obec Sokolska. To pismo v okvirju diči društveno sobo.

Ob 11^h dopoldne je bil sprejem gostov na Dobračevi. Tam so žirovske sokolice privezale lipove vence na sokolske prapore. Nato se je razvil sprevod do konca vasi Žiri in krenil nazaj pred sokolski dom.

Udeležba je bila zelo velika. Korakalo je: 193 članov v kroju ter okrog 2000 civilnih udeležencev, med katerimi je bila narodna dama ga. Fr.dr. Tavčarjeva.

Br.dr. I.Oražen, član zastopstva S.S.Z., je imel slavnosten nagovor, nakar se je izvršil obred na ta način, da je podstarosta žirovskega Sokola izročil svojemu načelniku ključe sokolskega doma pod prisego, da bo sokolski dom vedno odprt v vzgajališče trdnih značajev slovenskega naroda.

Popoldne se je vršila javna telovadba. Nastopilo je:

110 članov belgrajske proste vaje, Idrija-Žiri,

62 članic, Idrija in Žiri, vaje s praporci,

78 naraščaja, Idrija in Žiri, proste vaje,

5 vrst članske orodne telovadbe, Žiri: drog,

skupine na bradljah, nakaj re

17 žirovskih telovadcev zaključilo s temi skupinami javno telovadbo...

Uspeh prireditve je bil izboren. Prožeti svobodne sokolske misli so si dali ljudje duška pri javni veselici.

Kakšen je bil gmoten uspeh teh dni - zapisnik molči - blagajniške knjige ni... Skoro gotovo je bil dovoljen. Dosti je bilo pokriti prireditvenih stroškov, ostali čisti prebitek pa pokril, kolikor je mogel, druge dolgove.

Dom je bil postavljen. Vneto je gojilo društvo telovadbo, igre uprizarjalo še pogosteje kot prej, prirejalo je raznovrstna predavanja za članstvo in splošno javnost. Ogromno delo je lajšala zavest svobodnega razvoja v lastnem domu. Delu primeren je bil tudi ves nadaljnji razvoj in uspeh...

1925

/Telovadno društvo Sokol je imelo tudi svoj dramatični odsek.

Sokolsko gledališče v Žireh je začelo delovati, ko so bili za to dani pogoji - leta 1908 v lastnem domu. Z gradnjo doma se je društvo "zadlužilo in treba je bilo misliti na vir dohodkov, s katerimi naj bi se poravnal nastali dolg. Tedaj se je rodila in izvedla misel ustanoviti Sokolu dramatični odsek z namenom prirejanja igr v zvezi z zabavo in na ta način izobraževati bližnji ljudski okoliš in mu vzbuditi v srcu čut in ljubezen do dramatike (1907)."

- Za konkretizacijo podobe tistih časov navajamo dve od igralskih zasedb./

DESETI BRAT

Narodna igra: 5 dejanka s petjem.

Vprizorjena: 4.10.1925

OSEBE:

1. Benjamin Gornik, graščak na Slemenicah.....Maks Nikler
2. Manca njegova otroka.....Zora Majnik
3. Balček.....Jule Govekar
4. Dolef Gornik, graščakov brat.....Karel Šinkovec
5. Lovro Kvas, vzgojitelj.....Fran Bizjan
6. Peter Piškav, graščak.....Jože Vončina
7. Marijan, njegov sin.....Rudolf Bačnar
8. Vencelj, okr.zdravnik.....Vinko Kralj
9. Marička, njegova hči.....Felz (?)
10. Mežon, okr. sodnik.....Benkovič
11. Zmrzne, ljudski učitelj.....Poljanšek
12. Krivec, čevljar.....Zdravko Majnik
13. Neža, njegova žena.....Ivanka Kržišnik
14. Franica, njuna hči.....Milena Žakelj
15. Obrščak, gostilničar in župan.....Valentin Kavčič
16. Peharček.....Fran Bačnar
17. Matevžek.....Ivan Starman
18. Miha izpod Gaja.....Tušar
19. Dražarjev Francelj.....Karel Rettel
20. Martinek Spak.....V. Smolej
21. Krjavelj, kočar.....Strlič
22. Kos, sodni pisar.....Tušar
23. Godca.....
24. Birič.....Poljanšek
25. Svatje, kmetje, fantje in dekleta.

Opomba:

Igralsko osebje se je slikalo ob priliki te prireditve!

...

Vstopnina: 1880.- din

Čistega: 1323.25 din

1931

TRIJE VAŠKI SVETNIKI

(kmečka burka v 3 dejanjih)

Dne 26. decembra 1931 na Štefanovo.

Vstopnina: Din 874

OSEBE:

Simon Porenta, gruntar in župan.....	Kogej Davorin
Urška, njegova žena.....	Kenda Zinka
Fani, njena hči.....	Žakelj Milena
Blaž Simenc, kolar.....	Cankar Stane
Marjana, njegova hči.....	Maček Vida
Peter Bandek, pek.....	(?)
Tine Štempihar, učitelj.....	(?)
Barbara Lahajnarjeva.....	Oblak Minka
Jackec, njen sin.....	Kavčič Pavle
Janez Hrastar, župnik.....	Erznožnik Slavko
Dr. Klepec, zdravnik.....	(?)
Zurlova Lenčka, potovka.....	Mravlje Natalija
Mica, dekla.....	Kavčič Franja

Obisk dovoljen.

Režija: br. Slavko Erznožnik

/Pripis uredništva:

Pričujoči odlomki so iz Kronike žirovskega Sokola, ki sta jo pisala Ivan Stenovec (1905-1919) in Alojz Poljanšek (1920-1921). Igralske zasedbe pa so iz Kronike dramatičnega odsega Sokola v Žireh (1908-1936), ki jo je pisala Angi Kregar (?). Hrani ju Vinko Govekar Žiri 135.

Objavljamo ta besedila v počastitev 75-letnice ustanovitve TD Sokol Žiri/.

Drobotine

Marijan Dolenc Utrinki

ob

10. oblet-

nici

"Žirovske

republike"

UTRINKI OB 10. OBLETNICI

"ŽIROVSKE REPUBLIKE"

Marijan Dolenc

23. oktober 1943. - Poznojesenski dan z medlim, vendar prijaznim soncem ter porumenelimi gmajdami. Narava je v svojem neprenehnem spreminjanju v procesu odmiranja. Toda ne tako partizanske Žiri.

Žiri se dramijo ta dan k novemu življenju, svoboda udarja vanje od vsepovsod: iz temačnih grap Žirovskega vrha, z Blegaša in sončne Primorske. V predhodnici enot NOV, ki so pregnale Nemce, so kurirji. Negotovih korakov in srečnih obrazov grede kot prvi partizani mimo utrjenega župnišča čez most. Pozdravljajo jih solze sreče in smeh. Cesta polagoma oživi, vendar se zdi še vse kot utvara.

Pred "občino" prvo zborovanje: Rajković govori o očuvanju reda in zakonitosti, vmes trušč in ropot - mlad partizan zruši med vzklikanjem prisotnih desko z nemškim orlom in napisom:

"GEMEINDEAMT SAIRACH" - prvi trg na Gorenjskem in v "velikem" nemškem Reichu je osvobojen.

Slede dnevi "žirovske republike". Razglašena je splošna mobilizacija. Partizani že napadajo Gorenjo vas in njim so posvečene vse misli in naporji ljudi.

Temni naklepi poznejše izdaje nekaterih se še skrivajo v potuhnjenih pogledih in vsi smo enotni pod geslom: Vsi - vse za svobodo! Mitingi so eno samo veliko navdušenje. Z odra se, kot izraz nove kulture, zopet čuje slovenska beseda, neopiljena in borbena, toda vedno draga kot ljudje, ki jo posredujejo. Tu so: Matjažek iz Bele Krajine, ki poziva fante v borbo "kajti ko bomo zasedli Dunaj, bi šla tudi moja stara mati v partizane", potem Džoli - "Mi vstajamo" in nepozabni Blaž - epska pojava velikana-junaka, ki z brzostrelko v roki citira svoje pesmi in slika vizijo skorajšnjega propada Hitlerjeve Nemčije: "Takrat se tresel boš, Berlin!"... "Palače lizal bo požar!" Vsem se zdi, da bo ta dan maščevalnega zmagoslavja nastopil prav kmalu, morda čez kak teden dni in Blaž bo zakoračil s četo partizanov po "Unter den Linden."

Toda sovražnik je bil takrat še močan. Partizani niso trepetali pred bližajočo se burjo, vendar so se zgrinjali nad "žirovsko republiko" temni oblaki.

Zadnji miting v "prvi svobodi" preveva posebno vzdušje. Ob zaključku govori čokat komisar, ki opozarja: "Naj ne bo med vami izdajalcev!" Čudno in zagrizeno zvene njegove besede: Žirov nočemo in ne moremo braniti, toda vrnili se bomo vanje vedno, in če nas premoč vrže ven desetkrat, se bomo vrnili tudi enajstič!"

Tako je bilo; vrnili so se tudi enajstič, le, da ni med njimi ne Blaža in ne mnogih drugih, ki jih težko pogrešamo. Njihova setev pa si uporno utira pot v naši družbi in k novemu slovenskemu človeku.

Letošnji 23. oktober praznujemo v podobnih okoliščinah. Spet bi radi kramarji poželi naš nadčloveški trud. In tudi to pot jim enodušno odgovarjamo: "Roke proč od naše zemlje!" In drugače tudi biti ne more; zakaj z nami je Blaž, Matjažek in stotine padlih tovarišev, ki z vsakim dnevom močnejše živijo v nas in prav oni so simbol našega ponosa in še večje vere v tisti dan, ko bomo na naši zemlji od Zile do Gorjancev, od Rabskih polj do Tržaške obale vsi složno uresničevali Titovo zamisel.

/Pripis uredništva:

Pričujoči sestavek je avtor objavil v Gledališkem listu (št. 2, 1953), ki sta ga izdajala SKUD Oton Župančič in Študentski klub Žiri. Ponatiskujemo ga v počastitev krajevnega praznika./

Ledinca .

16. 11. 80

